

μέρει αντιπροσωπεύει αποστολικήν παράδοσιν, κατ' ἄλλους εἶνα τοῦτο (οἱ λόγοι ἴδιαι καὶ αἱ διδασκαλῆαι) ἐλευθερον προῖδον τοῦ συγγραφῆως, εὐρισκομένου ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τούτων ἢ ἐκείνων τῶν καθαρῶς χριστιανικῶν ἢ καὶ μὴ ἰδεῶν. Τὸ περιεχόμενον τοῦτο ἄλλοι τινὲς διασπῶσιν εἰς τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα, ἀνήκοντα τῷ Ἰωάννῃ, καὶ εἰς μεταγενέστερα στρώματα, ἐν τῇ πλειονᾷ, συναποτελέσοντα τὸ ὅλον. Εἰς τὰ στρώματα ταῦτα ἄλλοι προσδίδουσι τὸν χαρακτῆρα διαφόρων παραδόσεων συγχευθεισῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὑπὸ ἐνὸς καὶ μόνου συγγραφῆως. Εὐδὴλον, ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ θεωρίαι τείνουσι κυρίως εἰς τὴν ὑπονόμεισιν τοῦ κύρους καὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ παρόντος Εὐαγγελίου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ τῆς θεότητος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ Ἰσταμένου καὶ ἐμφανῶς καὶ διαπρυσίως ταύτην ἀνακηρύττοντος. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει καθ' ἣν ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Ἰωάννου συγγραφή τοῦ ἐν ἐν λόγῳ Ἰ. Εὐαγγελίου δὲν θεωρηθῆ τελείως ἀποδεδειγμένη, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει καθ' ἣν τὸ παρὸν Ἰ. Εὐαγγέλιον ἀποστερηθῆ τῆς ὑπερόχου ταύτης τιμῆς καὶ τοῦ κύρους, οὐδαμῶς διὰ τοῦτο κλονίζεται καὶ ἡ ὑπέροχος σημασία καὶ σπουδαιότης αὐτοῦ, ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν στυλοβάτου τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς πρωϊμωτάτης ἀναγνωρίσεως καὶ χρήσεως αὐτοῦ ὡς κανονικῆς καὶ ἀνεγνωρισμένης πηγῆς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν αἰρετικῶν τοῦ α' ἐπι ἡμίσεος τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος (Βασιλείδης καὶ οἱ ὄπαδοι αὐτοῦ, Ὁφίται, Ναασηνοί, κλπ.).

II. Κομνηνός

Ἰσχυρόντος Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΗΣ ἘΚΚΛΗΣ. ΛΗΘΕΙΑΣ,

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΑΘΗΚΟΝ ΚΑΤΑ ΒΗΜΑ

ΣΥΝΑΓΟΜΗ ΜΟΝΟΝ ΣΤΗΝΙΑ ΔΙΕ. ΟΘΩΜ. ΔΥΟ (2)

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΘΟΣ

ΕΝ Τῷ ΔΡΑΜΑΤΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ *

Οἱ περὶ τὴν ποίησιν τῶν δραμάτων ἐξοχοὶ ἀναδειχθέντες καὶ τὰ ἀθάνατα τῆς τέχνης ταύτης πρότυπα καταλιπόντες ἐκάστῳ ποιήματι ὑποβάλλουσι μίαν τινὲ ἀρχουσαν ἰδέαν, καὶ περὶ ταύτην ἐξυφαίνοντες ἅπαντα τὰ μέρη καὶ ἀπᾶσας τὰς πράξεις ἀπεργάζονται ἐν ὅλῳ. Εἶναι βεβαίως τὰ θεῖα οὐτως ἀπαράμιλλα καὶ ἀσύμβλητα, ὥστε καὶ τὰ ἐξοχώτατα νομιζόμενα ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τεχνουργημάτων, παραβαλλόμενα πρὸς ἐκείνα οὐδὲ ὡς στοιχειωδέστατα ἀπομιμήματα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ ἀνθρώπινος λόγος ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἔχει τὴν ἀρχήν, δὲν ἀποκλείεται πᾶσα ἀναλογία μεταξὺ τῶν ἐνεργημάτων ἀμφοτέρων, καὶ κατὰ τοῦτο δὲν εἶναι πάντῃ εἰκάσια ἢ μὲν παραβολὴ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς μέγα τι θέατρον, ὃ δὲ χαρακτηρισμὸς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὡς τινος ὑπερῆυους δράματος, ἔχοντες τὴν ἰδίαν ἀρχουσαν ἰδέαν, τὰς ἰδίαις περιπετείαις καὶ περιπλοκάς, τὰς ἰδίαις καὶ παραδέσεις καὶ λύσεις, καὶ παρὰ

(*) Τὰ ἐν ἑσπερίσκου σημειούμενα εἶναι τῆς Συντάξεως.

τας παντοίας αὐτοῦ μεταπτώσεις καὶ τοὺς ἐλιγμούς τεί-
νοντος πρὸς ἃν ἔχει ἀρχουσαν ἰδέαν, τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δι-
δίου δουλείας τοῦ Ὑψίστου. Ὡς τοιαύτην βουλὴν τοῦ Ὑψί-
στον καὶ ὡς σκοπὸν τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τίθουσιν ὁ Χρι-
στιανισμὸς τὴν πραγμάτων τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ δὴ καθόλου μὲν τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀν-
θρώπου εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ κρείττον καὶ ἀκέραιον καὶ τὴν θαυ-
μασίαν τοῦ πλάσματος ἐξομοίωσιν πρὸς τὸν πλάστην, ἰδίᾳ δὲ
τὸν τελικὸν θρίαμβον τῆς ἀληθείας κατὰ τοῦ ψεύδους, τοῦ
ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ κατὰ τοῦ φαύλου καὶ αἰσχροῦ, τοῦ πνεύ-
ματος κατὰ τῆς ὕλης, τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν τῶν αἰώνιων
ἠθικῶν νόμων καὶ ἰδεῶν. Ἐὰν δὲ τὸ παρελθὸν δύναται νὰ
ληφθῆ ὡς ὁδηγὸς καὶ μάρτυς τοῦ μέλλοντος, ἢ μέχρι τοῦδε
πορεία τῆς ἱστορίας ἐπικυρεῖ τὴν τοιαύτην χριστιανικὴν ἀν-
τίληψιν, ὅτι μεθ' ὅλην τὴν ἐκάστοτε ὑπερίσχυσιν τοῦ ψεύ-
δους καὶ τοῦ κακοῦ, τῆς σκατιᾶς δίας καὶ τῆς ἀδικίας, ταύ-
τα μὲν ὑποκύπτουσιν ἐπὶ τέλος καὶ ὑποχωροῦσιν, ἐξ ἀπα-
σῶν δὲ τῶν ἱστορικῶν μεταβολῶν καὶ ἀνατροπῶν διασφύζον-
ται καὶ ἐπιζῶσι μόνον οἱ αἰώνιοι ἠθικοὶ νόμοι καὶ τὰ ἐπὶ
τούτων ἐδραζόμενα, καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, εἰ καὶ βραδέως
καὶ μετὰ πολλῶν ἐλιγμῶν καὶ ὀπισθοδρομήσεων, ὅμως δὲ
χωρεῖ πρὸς ἃν εἶχε κρείττονα ἀρχήν, ἅπαντα δὲ ἡ ἱστορία οὐ-
δὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ διηνεκὴς ἀγὼν καὶ πάλη ἐπὶ τῷ τέρματι
τούτῳ.

Ἀγωνίζονται δὲ τὸν μέγαν τούτον ἀγῶνα αἱ μεγάλαι
μονάδες, οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη πλὴν οὔτε ἅπαντα ταύτοχρόνως
οὔτε ἐν ἰσῳ καὶ τῷ αὐτῷ πάντοτε βαθμῷ, οὔτε ὑπὸ τὸ αὐτὸ
πάντοτε σχῆμα καὶ πρόσωπον, ἀλλ' ἕκαστον ἐν ᾧ ἀνωθεν τέ-
τακται καιρῷ καὶ καθ' ὃ ἔλαβε μέτρον χαρισμάτων καὶ ἰκανο-
τήτων κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀποστολήν. Καθ' ὃν χρόνον
ἔθνη τινά, ὁποσοῦν ἀκμάζοντα, πρωταγωνιστοῦσιν ἐν τῇ
ἱστορίᾳ, ἄλλα μὲν ἴστανται ἢ ὡς ἀπλοὶ θεαταὶ ἢ ὡς τις ἐφε-
δρεία ἐτοίμη νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς ἐν τῷ ἀγῶνι ἀπαιδηκό-

τας καὶ καταβεβλημένους, ἄλλα δὲ τέως ἀφανῆ καὶ ἄσημα,
ἢ μηδὲ ὄλως ὑπάρχοντα, ἀναδύουσιν εἰς τὸ μέσον καὶ πα-
ρασκευάζονται κατὰ μικρὸν ἵνα διαδραματίσωσι καὶ ταῦτα
πρόσωπόν τε ἐν τῷ ἀγῶνι καθ' ὃν ἔλαχον κληρὸν. Καὶ τινὰ
μὲν ὀλίγα κατ' ὀλίγον ἀξία συνεισφέρουσιν εἰς τὸ μέγα ἔρ-
γον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας καὶ τοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ
ἐν τῇ καλῇ αὐτοῦ ἐκδοχῇ, ἕτερα δὲ πολὺ καὶ πολλοῦ λόγου
ἀξία, καὶ ἄλλα μὲν οὕτως εἰπεῖν ἀρνητικῶς, ἄλλα δὲ θετικῶς.
Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ μικρὸν τι μετασχόντα τοῦ ἀγῶνος ταχέως
ἀποκάμνουσι καὶ διὰ παντὸς ἐκχωροῦσιν αὐτοῦ, ἄλλα δέ,
πολλὰ ἀγωνισάμενα καὶ μεγάλα κατορθώσαντα, ἀπαντῶσι
μὲν καὶ ταῦτα καὶ καταβάλλονται καὶ ἥττις σκηνῆς ἐκχω-
ροῦσιν, μετὰ μακρὰν ὁμῶς καὶ βραχεῖαν ἀνάπαυλαν αὐθις
ἀναφαίνονται μετὰ νέας δυνάμεως, ἵνα καὶ αὐθις ἀγωνισθῶσι
τὸν αὐτὸν εὐγενῆ ἀγῶνα ἐν τῷ αὐτῷ ἢ ἐτέρῳ προσώπῳ. Τοι-
οῦτον δὲ ἐμφανίζεται καὶ τοιαύτην φαίνεται ἔλαβεν ἀπο-
στολήν παρὰ τῆς θείας προνοίας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀφ' ὅτου
πρὸ τρισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἐφάνη τὸ πρῶτον δρῶν ἐπὶ
τῆς σκηνῆς τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας.

Ὅτι τὸ πάλαι, καὶ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἔτι ἑκατονταετη-
ρίδων, ἀθρόως ἢ κατὰ διαλείμματα συνέβαινε παρ' ἄλλοις ἔ-
θνεσι, τοῦτο συνέβη βεβαίως καὶ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ ἐν τῇ
πρώτῃ αὐτοῦ ἀρχῇ καὶ διαπλάσει. Αἱ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς
χρόνους ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γνωσταὶ ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ
κτήσεις δὲν εἶχον ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς ὁμοίομορφον τὴν σύ-
στασιν καὶ μόνιμον τὴν ἐγκατάστασιν τῶν κατοίκων, ἀλλὰ
κατακοῦντο ὑπὸ φυλῶν διαφόρων, καὶ ἔνεκα τῶν συχνῶν
μετακινήσεων καὶ μεταναστάσεων πρὸ τε τῶν τραϊκῶν (του-
λάχιστ. τοῦ 12οῦ αἰῶνος) καὶ ὕστερον οὐ μόνον διετέλεσαν
ἐπὶ πολὺ ἀνίσχυροὶ πρὸς μεγάλην τινὰ ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχείρη-
σιν, ἀλλ' οὐδὲ εἶχον ἀπ' ἀρχῆς ἐν τι ὄνομα κοινὸν καὶ δια-
κριτικὸν ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἢ μὴ ἑλληνικῶν, μέχρι οὐ οἱ
ἀπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ Δευκαλίωνος καὶ ἐκ Φθιώτιδος τῆς

Θεσσαλίας ὀρμώμενοι Ἕλληνες συνειέλεσαν εἰς τὴν κατὰ μικρὸν ἐπικράτησιν καὶ κατῆχυσιν τοῦ ὀνόματος τούτου παρὰ τὰ ἄλλα ἢ ἄλλοτε ἄλλα φερόμενα ὀνόματα, ὀνόματα, ὡς φησὶται ἡμέγας τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικός, ἀρχόμενος τῆς ἀρχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου συγγραφῆς αὐτοῦ κειμένου ἢ τούτου. Ἐλλάς καλουμένη οὐ πάλαι θεβαίως οἰκομένη, ἀλλὰ μεταναστεύσεις τε οὔσαι τὰ πρότερα καὶ βαδίως ἕκαστοι τὴν ἑαυτῶν ἀπολείποντες, διαζόμενοι ὑπὸ τινῶν αἰετῶν καὶ δι' αὐτὸ οὔτε μεγέθη πόλεων ἴσχυον οὔτε τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ. Μάλιστα δὲ ἢ τῆς γῆς ἢ ἀρίστη αἰετῶν μεταβολῆς τῶν οἰκητόρων εἶχεν. ἢ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη καὶ Βοιωτία Πελοποννήσου τε τὰ πολλὰ πλὴν Ἀρκαδίας, τῆς τε ἄλλης ὅσα ἦν κράτιστα καὶ παράδειγμα τόδε τοῦ λόγου οὐκ ἐλάχιστόν ἐστι διὰ τὰς μετακλήσεις τὰ ἄλλα μὴ ὁμοίως ἀνέβηται Ἀπλοῖ δέ μοι καὶ τὴν δὲ τῶν παλαιῶν ἀσθένειαν οὐκ ἦκιστα. Πρὸ γὰρ τῶν Τρωϊκῶν οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ἐργασαμένη ἢ Ἑλλάς. Δοκεῖ δέ μοι, οὐδὲ τοῦνομα τοῦτο ζύμπασά πω εἶχεν ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸ Ἑλλήνων τοῦ Δευκαλίωνος καὶ πάνυ οὐδὲ εἶναι ἢ ἐπικλήσεις αὐτῆς, κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Παλασγικὸν ἐπὶ πλείστον ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἐπωνυμίαν παρέχουσαι, Ἑλληνος δὲ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἰσχυσάντων, καὶ ἐπαγομένων αὐτοὺς ἐπ' ὠφέλιμα εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, καθ' ἑκάστους μὲν ἦδη τῇ ὀμίλῳ μᾶλλον καλεῖσθαι Ἑλλήνας, οὐ μόντοι πολλοῦ γε χρόνου ἠδύνατο καὶ ἅπασαν ἐκνικῆσαι τεκμηριῶ δέ μοι μάλιστα Ὅμηρος. Πολλῶν γὰρ ὕστερον ἔτι καὶ τῶν Τρωϊκῶν γενόμενος οὐδαμοῦ τοὺς ζύμπαντας ὀνόμασεν οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετ' Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀργεῖους καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακα-

λεῖ. Οὐ μὴν οὐδὲ βαρβάρους εἶρηκε διὰ τὸ μὴδὲ Ἑλλήνων πω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἀντίπαλον εἰς ἓν ὄνομα ἀποκεκρίσθαι.

Ὡς δυσανεξήγητον ἐπίσης θεωρητέον ὅτι ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν καταληφθεῖσαι καὶ οἰκισθεῖσαι χώραις εἴτε ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι εἴτε ἐν ταῖς νήσοις, εἴτε καὶ κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἰῶνας ὄλους πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, ὑπῆρχον ἄλλοι λαοὶ μὴ συγγενεύοντες πρὸς τοὺς Ἑλλήνας μὴδὲ ἔχοντες τι κοινὸν πρὸς τὰς λεγομένας Ἀρίας ἢ Ἰνδογερμανικὰς φυλάς, ἕξ ὁιασδήποτε ὁδοῦ, ἔτι Βορρᾶ ἢ ἐξ ἀνατολῶν ἢ καὶ ἐκ νότου καταντήσαντες εἰς τὰς ἔπειτα οἰκήσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἦσαν πάντες καὶ πάντῃ ἀγριοὶ τινες, ἀλλ' εἶχον καὶ τινα πολιτισμὸν μᾶλλον ἢ ἥττον ἀξιόλογον εἰς τε τὰς τέχνας καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον, καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ θερμοκεντικά καὶ ἠθικά οἱοὶ ὁ λεγόμενος τρωϊκός, ὁ νησιωτικὸς καὶ ὁ ἐσχάτως ἐλθὼν εἰς φῶς ἀρχαιότατος Κρητικὸς καὶ ὅτι ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν μὴ ὦν παντάπασιν αὐτοφυῆς, ἀλλ' ὀφειλόμενος καὶ εἰς ἐπίδρασιν τινα ξενικὴν εἴτε τῶν λαῶν καὶ τῶν χωρῶν ἕξ ὧν προήρχοντο, εἴτε μεθ' ὧν ἐκοινωνοῦν ὀπωροῦντο, ἔσχεν ἐπίδρασιν οὐ μικρὰν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἑφεξῆς ἐπικρατησάντων ἀρτίας προελεύσεως καὶ γλώσσης λαῶν τοῦ τε Μινωϊκοῦ λεγομένου τῆς Κρήτης καὶ τοῦ Μινικηναϊκοῦ τῆς ἄλλης ἠπειρωτικῆς τε καὶ νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Παρὰ τὰ δυσαντίλεκτα ὅμως ταῦτα θεωρητέον

1. Βεβαίως ἐγνώριζεν ὁ Θεουκιδίδης ὅτι ὁ Ὅμηρος ὁ ἐν τῇ Β. τῆς Ἰλιάδος ὀνομάσας τοὺς μετ' Ἀχιλλέως Ἑλλήνας (σελ. 684) ὁ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιπέτῳ (σελ. 867) ὀνόμαζε τοὺς Κᾶρες βαρβαροφῶνους. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὴν χαρακτηρισμὸν ταῦτε ὀρισμένου τινος λαοῦ δὲν ἐξέλαβεν ὡς ἐποτελοῦντα, ἀντίθετον πρὸς ὅλον τὸ ἑλληνικόν.

ὡς βίβαιον καὶ τοῦτο, ὅτι ὅπως αἱ προϋπάρξασαι ἐκεῖνα φυλαὶ ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐκ Βορρᾶ κατὰ διαλείμματα ἐπελθουσῶν ἀρίων καὶ ὁμογλώσσων φυλῶν ἢ καὶ ἀπερροφήθησαν καὶ ἀφωμοιώθησαν ὑπ' αὐτῶν πρώτως, οὕτω καὶ ὁ σχετικῶς νεώτερος Μινωϊκὸς καὶ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀπομίμνσις καὶ ἀντιγραφή τῆς πρὶν, ἀλλὰ παρ' ἢν μᾶλλον ἢ ἥττον ὑπέστησαν παρ' αὐτῶν ἐπίδρασιν ἔχουσι καὶ τὸν ἴδιον τύπον, καὶ τὴν ἴδιαν σφραγίδα, τὴν ἀπορρέουσάν ἀπὸ τῆς ἔκπαιται τῆ ἑλληνικῆ χαρακτῆρι ἰδιαζούσης τάσεως καὶ ἐπιτηδειότητος τοῦ καλλιιεργεῖν καὶ ἐπεξεργάζεσθαι καὶ τελειοποιεῖν κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὰ παρ' ἄλλων λαμβανόμενα σπέρματα καὶ στοιχεία. Πλὴν καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχέγονος οὕτως εἰπεῖν ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, καὶ αὐτὴ ἡ πρώτη ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορίας ἐμφάνισις καὶ δράσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος δὲν εἶχε μακρὰν καὶ συνεχῆ τὴν διάρκειαν, ἀλλ' ἐξ οἰωνδῆκοτε περιστάσεων καὶ ἀφορμῶν εἴτε ἐκ στάσεων καὶ ἀνατροπῶν καὶ μεταναστεύσεων ἔσωθεν, εἴτε ἐξ εἰσβολῶν καὶ ἐπιδρομῶν ἔξωθεν, ἔστω καὶ στοιχείων ὁμογενῶν καὶ ὁμοφύλων, ἀνεστάλη καὶ ἀνεκότηρ ποῦ μὲν, ὡς ἐν Κρήτῃ πρωτότερον, ποῦ δε, ὡς ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι βραδύτερον, καὶ οὕτως ἐπῆλθε τις μεσαίων ἐν τῷ βίῳ τοῦ νεάζοντος καὶ ἐν διαπλάσει ἐπὶ καὶ διαμορφώσει διατελοῦντος ἔθνους, τὰ μάλιστα συντελεσάσης εἰς τοῦτο καὶ αὐτῆς τῆς δεκαετοῦς κατὰ τῆς Τρωϊκῆς ἐκστρατείας καὶ τῆς μετὰ αἰῶνα περίου ἐπακολουθησάσης αὐτῇ δωρικῆς μεταναστεύσεως, τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν· ἐπεὶ καὶ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς, «ἢ Ἑλλὰς ἐτι μετανίστατό τε καὶ κατακίετο, ὥστε μὴ ἠσυχάσασαν ἀυξήθη· ἢ τε γὰρ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἰλίου χρονία γενομένη, πολλὰ ἐνεόχμωσε καὶ στάσεις ἐν ταῖς πόλεσι ὡς ἐπὶ πολὺ ἐγένοντο, ἀφ' ὧν ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἐκτίζον. Βοιωτοὶ τε γὰρ οἱ νῦν ἐξηκοστῷ ἔτει μετὰ Ἰλίου ἄλωσις

ἐξ Ἄρτης ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν, τὴν νῦν μὲν Βοιωτίαν, πρότερον δὲ Καδμηίδα γῆν καλουμένην ᾤκισαν . . . Δωριεῖς τε ὀδοκκοστῷ ἔτει ξὺν Ἡρακλείδαις Πελοπόννησον ἔσχον. Μόλις τε ἐν πολλῷ χρόνῳ ἠσυχάσασα ἡ Ἑλλὰς βεβαίως καὶ οὐκέτι ἀνισταμένη ἀποικίας ἐξέπεμψε, καὶ Ἴωνας μὲν Ἀθηναῖοι καὶ νησιωτῶν τοὺς πολλοὺς ᾤκισαν, Ἰταλίας τε καὶ Σικελίας τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι τῆς τε ἄλλης Ἑλλάδος ἔστιν ἡ χωρία. Πάντα δὲ ταῦτα ἕστερον τῶν Τρωϊκῶν ἐκτίσθη (Βιβλ. Α. 12).

Κατὰ τοῦτον λοιπὸν τὸν Μεσαίωνα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τῆς 12ης μέχρι τῆς 8ης ἐκτεινομένης, ἐξεδηλώθη καὶ προδιεγράφη ὁ χαρακτῆρ τῆς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ μελλούσης δράσεως αὐτοῦ, δράσεως πρὸς τῇ διαφυλάξει τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ τῇ ἐπὶ πλεῖστον αὐξήσει τῆς ἰδίας δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς, περιστρεφόμενης καὶ περὶ τὴν καλλιιεργίαν τῶν τε ἄλλων στοιχείων τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ μάλιστα τῆς ἀναπτύξεως τῆς πνευματικῆς, τῆς ἐν τοῖς γράμμασιν, ταῖς καλαῖς τέχναις καὶ τῶν ἐπισήμης ἐπιδόσεως.

Κατὰ ταύτην τὴν περίου ἐνισχύθη ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἑθνικῆ συνειδησις καὶ ἐξήρθη ὁσημέραι ζωρότερον ἢ μετὰ τῷ Ἑλλήνος καὶ βαρβάρου ἀντίθεσις, καὶ οὐ μόνον συνεπληρώθη ἢ ὡς ἀνω ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ὑποδηλωθεῖσα ἀποικισις ἢ τε εἰς τὰς νήσους τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας, καὶ ἢ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν, καὶ αὐτὴ ἐπὶ ἢ εἰς τὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Προποντίδος μετὰ τοῦ Εὐξείνου, ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, Δωριῶν τε καὶ Αἰολέων καὶ Ἴωνων εἴτε ἀμέσως ἀπὸ τῶν μητροπόλεων εἴτε ἐμμέσως ἀπὸ τῶν ἀποικίων, ἀλλὰ καὶ ἐξήνθησαν ὡς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς φαντασίας ἄλλα τε εἶδη τῆς ποιήσεως καὶ ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἢ ἐποποιῖα ἀνεφάνησαν δὲ τὰ ἀθάνατα ἔπη τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου

τῆς τε Ἑλλάδος καὶ τῆς Οἰκουμένης ἐποιοῦ, καὶ τοῦτο ἐν ταῖς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀποικίαις,

Καὶ ἐν τῇ ἐπομένῃ δὲ περιόδῳ, τῇ ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς 8ης μέχρι ληγούσης τῆς 9ης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀποτελούσης εἶδος τι ἀναγεννήσεως Ἑλληνικῆς, ἐξηκολούθησαν μὲν νὰ καλλιεργῶνται τὰ διάφορα εἶδη τῆς ποιήσεως, πρὸς τῇ ἐπικῇ καὶ ἡ διδακτικῇ καὶ λυρική, παρὰ τὴν ποίησιν δὲ μὴ ἠξιώθησαν προσοχῆς καὶ καλλιεργίας καὶ ἄλλα εἶδη τῆς λογοτεχνίας, ἢτε λογογραφία ἢ ἱστοριογραφία καὶ ἡ φυσιολογία ἢ φιλοσοφία, ὡς τις μετὰ λόγου ἐξέτασις τῆς πρώτης ἀρχῆς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὄντων καὶ γινομένων, λαβοῦσα μὲν, ὡς ἡ ποίησις καὶ ἡ λογογραφία, τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἰωνίαν ἀποικίαις, μεταφιντευθεῖσα δὲ ἔπειτα εἰς τὰς ἐν Σικελίᾳ καὶ μεγάλῃ Ἑλλάδι Δωρικῆς ἀποικίας πρὸς περαιτέρω ἀνάπτυξιν. Τὰ τῆς κλασικῆς λεγομένης περιόδου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰ κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν αὐτῇ τῇ ἐστία καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ αὐτῷ, ἐν τῷ κλεινῷ ἄστει, οὐδεμίαν χρῆζουσιν ἐξάρσεως ὡς πασίγνωστα καὶ παρὰ τὰ σκιερά αὐτοῦ σημεῖα παγκοσμίου τιμῆς ἀξιούμενα, δι' ἣν ἔσχον ἐπίδρασιν καὶ ροπὴν ἐπὶ τῶν μετέπειτα αἰώνων καὶ ἐπὶ τῆς πορείας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἄφ' οὗ ἀπέκρουσε σθεναρῶς καὶ ἐματαιώσε τὸν ἐξ Ἀσίας κίνδυνον τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ἐπὶ δύο δόλους αἰῶνας, ἀπὸ τῶν Μινδικῶν χρόνων μέχρι τῶν Μακεδονικῶν, ἀγωνισθὲν καὶ πρωταγωνιστήσαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρήγαγε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὰ μεγαλουργήματα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ταῖς τέχναις, διὰ δὲ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ τὰ πνευματικὰ ἀποκτήματα τοῦ ἰδίου πολιτισμοῦ διέδωκε καὶ ἄλλοις λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα ἐξηντλημένον ἤδη καὶ καταβεβλημένον παραχωρεῖ τῶν πρωτείων σὺν

τῷ πρῶτῳ αὐτοῦ πολιτισμῷ ἄλλῳ ἔθνει, τῷ Ρωμαϊκῷ, καὶ ἀποσύρεται τῆς σκηνῆς. Ἀλλὰ μετὰ αἰῶνας δύο ἀναβλύζει ἐκ Παλαιστίνης νέα ζυγηρόρος πηγὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ θρησκεία, προωρισμένη νὰ ἀναζωογονήσῃ τὸν γεγηρακότα ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἀνακαινίσῃ νέαν ἐποχὴν καὶ νέον βίον τῇ ἀνθρωπότητι. Ἡ πηγὴ αὕτη, εἰς τὴν διοχέτευσιν τῆς θυσίας τὰ μάλιστα προελέανε τὴν ὁδὸν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, καὶ μάλιστα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, διδάξασα τὰς ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ ἀλλαχοῦ ἑλληνικῆς χώρας καὶ οἰκίσεις, ἐζωογόνησε κατ' ὀλίγον τὸ ἐξηντλημένον, ἠνώρθωσε τὸ καταπεπτωκὸς καὶ οὕτως ἐν ἐτέρῳ ἐποχῇ καὶ ἐν ἐτέρῳ βίῳ πάλιν ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀκμαῖον, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος μέχρι ληγούσης τῆς ἐβδόμης πάλιν πρωταγωνιστεῖ ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου. Ὅτε δὲ μετὰ βίον μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκμαῖον ἐπέστη ἡ παρακμὴ καὶ ἐμελλε νὰ παραχωρήσῃ τῶν πρωτείων ἄλλοις, ὅπως μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀκμὴν, οὕτω καὶ τότε πρῶτος διέδωκε τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἄλλοις, τοῖς μὲν σλαυτικοῖς λαοῖς τὰ χριστιανικὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ, τῇ δὲ λοιπῇ Εὐρώπῃ τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ πολιτισμὸν, καὶ εἶτα ἀπεχώρησε τοῦ θεάτρου τῆς ἱστορίας ἀπειρικῶς καὶ καταβεβλημένος. Ἡ ἡμέρα τῆς ὑπὸ τῶν Τυρῶν ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔπεσε βαρέως ἀσθενοῦν καὶ ἔκτοτε ἐπὶ τέσσαρας περίπου αἰῶνας διήλθεν ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου ὑπὸ πάντων ἐγκαταλειμμένον καὶ εἰς λήθην παραδομένον. Ἐὰν δὲ τινες καὶ ἐνεθυμοῦντο τὸν ἀσθενῆ, ἐνεθυμοῦντο οὐχὶ ἵνα παραμυθῶνται καὶ ἀνακουφίσωσι τὰ δεινὰ, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον δεινώσωσι τὰ παθήματα αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσθένεια αὕτη δὲν ἀπέβη πρὸς θάνατον. Ὅπως κατὰ τὴν πρώτην ἐκ τῆς ἱστορίας ἀναχώρησιν αὐτοῦ, οὕτω καὶ νῦν κατὰ

τὴν μακρὰν καὶ βαρεῖαν αὐτοῦ ἀσθένειαν ἐγεννήθη ἐν Εὐρώπῃ νέα τῇ ἀνθρωπότητι ἐποχὴ καὶ νέος βίος, οὗτινος τὸν μὲν ἕνα παράγοντα ἀποτελεῖ ὁ Χριστιανισμὸς, τὸν δὲ ἕτερον ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Καὶ ὁ νέος οὗτος βίος ἀποτελούμενος ἐκ στοιχείων γνωρίμων τῷ πάσχοντι καὶ οἰκείων, ὡς τε φάρμακον πρόσφορον τῇ κράσει αὐτοῦ δοθὲν ἀναζωογονήσει τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ἡγίρειν αὐτὸ ἐκ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου καὶ ἐκτὸς κινδύνου ἀπέδειξεν. Τὰ ἑκτοτε κατὰ μικρὸν συντελεσθέντα καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τούτων συντελούμενα κρατύνουσι τὴν ἐλπίδα καὶ πίστιν ὅτι ἡ θεία πρόνοια καὶ αὐθις ἀνέστησε τὸ ἡμιτέρον ἔθνος, ἵνα καὶ αὐθις ἀκμῆσῃ καὶ σπουδαῖον διαδραματίσῃ πρόσωπον καὶ ἐν τῇ νῆα ταύτῃ περιόδῃ τοῦ βίου τῶν λαῶν συντελοῦν τὸ ἐπ' αὐτῷ εἰς μέγα τι καλὸν γενικοῦ χαρακτῆρος ἐγγύς τε καὶ μακρὰν καὶ δικαιοῦν καὶ πάλιν τὸ παλαιῆτον λόγιον, ἐξ ἀνατολῆς τὸ φῶς· ex Oriente lux.

Ἄλλ' οἱ τοιαύτην τρέφοντες ἐλπίδα καὶ πίστιν εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἰδίου ἔθνους καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῖς συνετελεῖσθαι εἴτε ὡς άτομα εἴτε ταχοὶ προθυμούμενοι ὀφείλουσι πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἀναζητήσωσι τίνα μὲν τὰ στοιχεῖα τὰ ἐσώτατα τὴν τε ἀκμὴν τοῦ ἔθνους προαγαγόντα καὶ μετὰ τὴν παρακμὴν καὶ ἐξάντλησιν προφυλάξαντα αὐτὸ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ, τίνα δὲ τὰ αἷτια τὰ τὴν ἐξάντλησιν αὐτοῦ καὶ κατάπτωσιν ἐπένεγκόντα. Διότι οὕτως ὀδηγῶν ἔχοντες τὸ παρελθὸν δύνανται νὰ ἀποφεύγωσι μὲν τὰ βλαβερὰ καὶ φθοροποιὰ στοιχεῖα, νὰ καλλιεργῶσι δὲ μετὰ πάσης ἐπιμελείας τὰ σωτήρια.

Ἡ θεία πρόνοια ἐκλέγουσα τὰ ἔθνη ὀρίζει μὲν αὐτοῖς ποῖον θὰ διαδραματίσωσι πρόσωπον ἐν τῷ δράματι τῆς ἱστορίας καὶ ἀναλόγως προικίζει αὐτὰ μετὰ τῶν ἀναγκαίων δυ-

νάμεων καὶ ἱκανοτήτων, δὲν ἐνεργεῖ ὁμως ἀνεξαρτήτως τῶν νόμων, οὗς ἐφέπαξ ἔθετο ἐν τοῖς δημιουργήμασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν νόμων τούτων. Ἐχουσι δὲ οἱ νόμοι ταύτην τὴν ιδιότητα, ὅτι ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις παράγουσι πάντοτε τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς φυσικοῖς τοῦ ἔξω κόσμου φαινομένοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς καὶ τοῖς ἱστορικοῖς, μετὰ ταύτης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐκεῖνα μὲν αὐτομάτως συμβαίνοντα, πλείονα ἔχουσι κανονικότητα καὶ τάξιν, ταῦτα δὲ, ὡς προκείμενα ἐλευθέρας ἐνεργείας καὶ διαφόρων κλίσεων καὶ παθῶν ἀνθρωπίνων, πλείον ἔχουσι τὸ ἀνώμαλον καὶ ἀκανόνιστον. Μεθ' ὅλην ὁμως τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην ὡς νόμος ἐν τῇ ἀκμῇ καὶ παρακμῇ τῶν ἔθνων ἐπικρατεῖ, προκύπτει ἐκ τῆς ἱστορίας οὗτος, ὅτι ἡ ἀληθινὴ καὶ μόνιμος τῶν ἔθνων ἀκμὴ δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἐκ μόνης τῆς σωματικῆς θύμης καὶ τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς καὶ καταρτίσεως, οὔτε ἐκ μόνης τῆς υἱλικῆς εὐπορίας, οὔτε ἐκ μόνης τῆς τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν καλλιτεργίας, οὔτε ἐκ μόνης τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, οὔτε ἐκ μόνης τῆς ἠθικῆς καὶ δικαιολογικῆς διαπλάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρμονικῆς ἀπάντων τούτων ἀναπτύξεως καὶ συνεργασίας. Ἐκαστὸν τῶν τοιούτων στοιχείων καθ' ἑαυτὸ μὲν ἐνεργοῦν ἔχει ἢ βραχυχρόνιον ἢ σχετικῶς μικροῦ λόγου ἀξίον ἀποτέλεσμα· ὑποβοηθούμενον δὲ ὑπὸ τῶν ἄλλων καὶ ὑποδοσταζόμενον μέγιστον καὶ διαρκές. Πόσον ἡ ἐπὶ μὴν τῇ στρατιωτικῇ ἰσχυρῇ στηριζόμενα ἀκμὴ εἶναι ἐπισημῶν, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, δείκνυσιν ἡ Σπάρτη. Οὐδεμία ἴσως ποτὲ πολιτεία ἀπένευμε τῆλικαύτην σημαίαν τῇ σωματικῇ ρώμῃ, οὐδεμία τοσοῦτον ἀποκλειστικῶς ἐπεμελήθη τῆς στρατιωτικῆς τῶν πολιτῶν ἀγωγῆς, ὡς ἡ Σπάρτη. Ἐκεῖ πάντα μὲν τὰ λοιπὰ τοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖα παραμελοῦντο, πλοῦτος, τέχνη καὶ ἐπιστήμη, ἐν δὲ ἡτο τὸ ἐπιδικώμενον, ἡ στρατιωτικὴ ἀνάπτυξις καὶ ὑπεροχὴ. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἠθικόν

και δικαιολογικόν ενδιαφέρον, εις μόνην τὴν διατήρησιν τῆς ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος ἀφορῶν, ὑπήγετο ὑπὸ τὸ στρατιωτικόν. Δὲν ἠθέλει δὲ τις ἀστοχῆσαι τοῦ ὄρθου, τὴν μὲν πόλιν τῆς Σπάρτης ἀποκαλῶν στρατῶνα, τοὺς πολίτας στρατιώτας, τὸν δὲ ὄργανισμὸν τῆς πολιτείας στρατιωτικόν. Ἀναντιρρήτως ἡ ἐπὶ πολεμικῆ ἀρετῇ δόξα τῆς Σπάρτης εἶναι μεγίστη, καὶ τὰ στρατιωτικὰ αὐτῆς κατορθώματα πληροῦσι τὸ ἥμισυ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τοιαύτη ἀκμὴ ἦτο μονομερὴς καὶ ἄλλοιῆς, δὲν ὑπῆρξε μόνιμος καὶ διαρκής, ἀλλὰ κατέληξεν εἰς παρακμὴν καὶ φθίσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ μόνῳ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει στηριζομένη ἀκμὴ δὲν φαίνεται διαρκεστέρα. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐημερία παρὰ τῷ εὐφρεῖ συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ὁ αὐτὸς ὅμως πλοῦτος, ἀφθονα παρέχων τὰ μέσα τῆς εὐχάρας, καταλύει τὴν ἀρχαϊκὴν ἀπλότητα, πολλαπλασιάζει τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπολαύσεις, εἰσάγει εἰς τὸν βίον τὴν περιττὴν πολυτέλειαν μετὰ καὶ τρυφῆς καὶ ἀκρασίας, ἐμφερῶν δὲ τοὺς πολίτας τοῦ πόθου τῶν κτήσεις καὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἰδιοτελείας ἐπιφέρει χαλάρωσιν τῶν ἠθῶν καὶ παραλυσίαν ἠθικὴν. Καὶ δύναται μὲν νὰ εἶναι μεγάλη ἡ ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς εὐημερίας καὶ τῆς διανοητικῆς ἀκμῆς λάμψις καὶ δόξα ἐνὸς λαοῦ, ἐπειδὴ ὅμως ὁ βίος τῶν τε ἀτόμων καὶ τῶν ἔθνῶν οὐ μόνον ὑλικῶς καὶ διανοητικῶς, ἀλλὰ μάλιστα ἠθικῶς ἐκτιμᾶται, διὰ τοῦτο ὅπου ἡ ὑλικὴ καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις δὲν συνοδεύονται ὑπὸ ἀγνῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, ὅπου λείπει μὲν χρησιμότης πολιτικὴ καὶ δικαιολογητικὴ, ὑπάρχει δὲ οὐδεὶς φραγμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τῶν ἀτάκτων ὀρμῶν καὶ κλίσεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τῇ εὐημερίᾳ καὶ τῇ μεγάλῃ διανοητικῇ ἀναπτύξει καὶ ταῖς πολιτικαῖς ἐλευθερίαις παρομαρτεῖ πολλὴ ἠθικὴ διαφθορά, οὐ μόνον τὸ κείμενον τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ ἀλλεῖπει.

ἀλλὰ καὶ ἡ παρακμὴ καὶ κατάπτωσις ἐπέρχεται ταχέια. Μαρτυρεῖ καὶ τοῦτο αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία.

Μετὰ τὰ Μυθικὰ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος περιελθούσης εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπὸ τῶν συμμαχίδων πόλεων Ἀφθονος εἰσέβρεεν ὁ πλοῦτος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀνὴρ δὲ εὐγενῆς καὶ μεγαλόφρων μετεχειρίσθη τὸν πλοῦτον ἐκείνον εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν γνωστῶν μεγαλοουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς διανοίας καὶ φιλοκαλίας. Καὶ ἔχει μὲν οὕτως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία τὴν περικλεῆ αὐτῆς ἐποχὴν, τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους· ἐπειδὴ ὅμως ἔλειπεν ἕτερον σπουδαιότατον πῆς γνησίας ἀκμῆς καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖον, ἐπειδὴ ἡ πολυθεία, ἡ ἄλλως τοσοῦτον εἰς τὸν καλλιτεχνικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων συντελέσασα, οὐ μόνον ἦτο ἀμοιρὸς ἠθοπλαστικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ πλείστης κακίας διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν ἀθανάτων θεῶν ἐξωρῶζε καὶ καθιέρου καὶ αὐτὴν δὲ ταύτην σὺν τῇ πατροπαραδότῳ χρησιμότητι τῶν ἠθῶν συνέχεον καὶ διέσειον καθ' ἑκάστην τὰ φιλοσοφήματα τῶν Σοφιστῶν, διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτοῦ ἤδη τοῦ Περικλέους βίασα ἐπέσκηνεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ τῶν ἠθῶν ἐξαχρεώσις ἐκείνη, καθ' ἣν μάλιστα συνησπίσθησαν τὰ σπουδαιότερα καὶ διασημότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς καὶ ἵτις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπεκταθῆ καὶ εὐρύτερον καὶ παραλύουσα καὶ τὴν λοιπὴν ἀκμὴν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν παρακμὴν τοῦ ἔθνους.

Θρησκεία τοῦ ὀνόματος τούτου ἀξία καὶ δεόντως ἀκουσμένα θὰ εἶχεν ἄλλο ἀποτέλεσμα, καὶ ἀμέσως μὲν θὰ προελάμβανα τὴν τῶν ἠθῶν διαφθορὰν διὰ τῆς προσηκούσης τοῦ ἀτόμου μορφώσεως ἐμμέσως δὲ θὰ συνετέλει εἰς τὸ ἀληθές μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους, εἰάν μάλιστα ἐβραῖνε παραλλήλως καὶ ἡ ἄλλη ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ, καὶ δὴ ἡ περι

τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας· διότι καὶ ἡ ἀγνοτάτη καὶ μάλιστα ἑξευγενιστικὴ θρησκεία εἰς ἑαυτὴν ἀφιεμένη καὶ μὴ συνοδευομένη ὑπὸ ἀναλόγου ἀναπτύξεως τῆς διανοίας, εὐκόλως μεταστρέφεται εἰς φανατισμὸν, καὶ ἀποβάλλει μὲν πολὺ τῆς ζωογόνου καὶ ὡς ἀληθῶς ἠθοπλαστικῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἀντὶ δὲ ἀκμῆς φέρει εἰς μαρσὸν καὶ κατάρτωςιν.

Καὶ τί μὲν δύναται θρησκεία ἀγνή μετὰ προσκοίσεως διανοητικῆς ἀναπτύξεως συνδεδευσμένη, τοῦτο δὲν ἐπιστάθη ἔτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ. Ἐπειδὴ οὐδὲ ἐν τῷ χριστιανικῷ ἑλληνισμῷ συνυπῆρξαν καὶ συνεκαλλιεργήθησαν ὡς ἔδει ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα ταῦτα παρὰ τῷ λαῷ. Ἐὰν ὅμως οἱ ἐκάστοτε διδασκοὶ ἀνδρες ἀποτελοῦσι τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ εἰς ὃ ἀνήκουσι λαοῦ, καὶ τὸ ἀληθὲς κάτοπτρον, οὐπερ ἀντιπροσωπεύουσι συστήματος, τότε τὴν ἀπόδειξιν τὴν λεγομένην εὐρίσκομεν ἐν μέρει παρὰ τοῖς διασήμοις ἐκείνοις τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀνδράσι, τῆς ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι λήγοντος τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἀκμάσασιν, οἵτινες συνῆλθον ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀληθινὴν εὐσέβειαν μετὰ τῆς δεούσης διανοητικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς μορφώσεως καὶ περὶ ὧν τὰ ὀνόματα συγκεντροῦται ἅπανα ἡ ἀκμὴ καὶ λάμψις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Τούναντίον δὲ τὸ ἀνεπαρκὲς καὶ ἐπισηαλὲς τῆς μονομεροῦς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς μαρτυρεῖ ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν ἱστορία, ὅτε δὲν ἐξέλιπε μὲν παρ' ἡμῖν καὶ ἐν Βυζαντίῳ ἰδίᾳ ἡ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καλλιέργεια, αὕτη ὅμως περιορίζετο ἐντὸς στενωπῶν κύκλων, ἡ δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐπικρατοῦσα γενικὴ ἀπαιδευσίς καὶ ἀμάθεια διαστρέψασα παρὰ τοῖς πολλοῖς τὴν ἀληθῆ ἰστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ σημασίαν, καὶ πολλῶν μὲν αὐτοῖς προλήψεων πολλοῦ δὲ φανατισμοῦ περὶ τὰ ἐπουσιώδη καὶ δευτερεύοντα ἐμπλήσασα ἐγένετο πρόξενος δυσεπανορθώτων τῷ ἔθνει καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ δεινῶν.

Παρὰ πάντα ὅμως ταῦτα, παρ' ἣν καὶ ἡ ἀγνοτάτη θρησκεία ἔχει ἀδυναμίαν αὐτὴ καὶ μόνη νὰ κατορθώσῃ τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τῶν λαῶν, καὶ οὕτως ἔχει ἡ θρησκεία τοιαύτην σπουδαιότητα καὶ σημασίαν εἰς τὸν βίον τῶν ἔθνων, ὡς οὐδὲν ἄλλο πρᾶγμα. Τὸ πρῶτιστον τῆς ἐθνικῆς υπάρξεως στοιχεῖον, ἡ συνεκτικὴ καὶ συντηρητικὴ ἔθνους τινός δύναμις, εἶναι ἡ θρησκεία αὐτοῦ. Ὅπως οὐδὲν ἔθνος ὑπάρχει ἀνευ οἰαςδήποτε θρησκείας, οὕτω καὶ οὐδὲν ἔθνος, ἀπολέσας τὴν θρησκείαν αὐτοῦ καὶ ἀθρησκὸν μείναν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ, ἐν ᾧ ἐχόμενον τῆς θρησκείας αὐτοῦ δύναται νὰ ζῇ ἐπὶ αἰῶνας, ἔστω ἀφανὲς καὶ ἄσπικτον καὶ δεδουλωμένον ἴσως, εἰάν μάλιστα ἡ θρησκεία αὐτοῦ σύμφωνος οὔσα πρὸς τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, ἐπενήργησεν ἤδη σπουδαίως ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου καὶ μετὰ τῆς ἐθνικότητος ἐπετέλεσεν ἐν ὅλον ἀδιάσπαστον καὶ ἀχώριστον. Μαρτύριον τοῦτο πλὴν τῶν Ἰουδαίων ἀποτελεῖ καὶ ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅτε κατὰ τὴν μακρὰν καὶ δεινὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, καὶ δὴ καθ' ὃν ἔχει τύπον παρ' ἡμῖν, ἡ Ὁρθοδοξία, ὡς ἰσχυρὰ ἐσωτερικὴ τοῦ ἔθνους δύναμις, ἀντενεργοῦσα καὶ ματαιοῦσα τὰς ἐξωθεν θανατηφόρους προσβολὰς, διέσωσεν αὐτὸ ἐκ βεβαίου θανάτου. Οὐδὲ τότε μόνον ἀνεδείχθη τοιοῦτος ὁ Χριστιανισμὸς, ἀλλ' ὃν τρόπον ἡ ἰσχύς τῆς κράσεως, πάντοτε ἀφανῶς ἐνεργοῦσα, μόνον κατὰ τὰς κρίσιμους ἀσθενείας ἐκφαίνει τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν, οὕτως καὶ ἡ ἰσχυρὰ αὐτῆ συντηρητικὴ δύναμις, καθ' ὅλον τὸν προηγούμενον χριστιανικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους βίον ἀφανῶς ἐνεργοῦσα τότε μόνον ἐξεδήλωσε σαφῶς ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Οὐ μόνον δὲ ἤδη ἐγένετο ἡ συνεκτικὴ καὶ συντηρητικὴ τῆς ἐθνικῆς υπάρξεως δύναμις, ἀλλ' ὡς ἡ μόνη ἀγνή καὶ ἀληθινὴ θρησκεία δύναται καὶ εἰς τὸ ἐπιόν, διὰ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως τοῦ ἀτόμου νὰ προλάβῃ μὲν τὴν τῶν

ἡθῶν ἐξαχρεώσιν καὶ τὸν παρομαρτοῦντα ταύτη ἠθικὸν μα-
 ρασμὸν, νὰ συντελέσῃ δὲ εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ μόνιμον τοῦ
 ἔθνους ἀκμάν, ἐὰν καλλιεργουμένων καὶ τῶν λοιπῶν στοι-
 χείων τοῦ ὑγιούς πολιτισμοῦ ἀξιώθῃ καὶ αὐτὴ ἀναλόγου
 θεραπείας καὶ καλλιέργειας καὶ ἀπολλαγῆ εἰ τιμῶν ἔχει χρῆ-
 ζον μεταστάσεων. Ἴσως εἶναι συγγνωστοὶ ὅσοι τῶν ἡμετέ-
 ρων πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀφορῶντες καὶ τὰ δευτερεύοντα καὶ
 ἐπουσιώδη μὴ διαστέλλοντες ἀπὸ τῶν πρωτεύοντων καὶ
 ἐπουσιωδῶν, δείκνυνται ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν
 θρησκείαν τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἄλλ' εἶναι ἥκιστα συγγνω-
 στοὶ ὅσοι εἴτε φιλοπατρίαν εἴτε ἐλευθεροφροσύνην ἐπιδει-
 κνύμενοι, ἀνακηρύττονται πολέμιοι παντὸς ὅ,τι εἶναι χρι-
 στιανικὸν καὶ ἐκκλησιαστικόν, καὶ ἐξ ἐπιπολαῆς κρίνοντες
 τὰ πράγματα προβάλλουσιν ἢ τράγον ἀποδιοπομπαῖον αὐ-
 τὴν τὴν πατριὸν θρησκείαν δι' ὅσα ἢ ἐκ διαφόρων καιρι-
 κῶν περιστάσεων ἐπικρατήσασα ἀπαιδευσία καὶ ἀμάθεια,
 παραγνωρίζουσα τὴν ἀληθῆ τοῦ εὐαγγελίου οὐσίαν καὶ ση-
 μασίαν διεπράξατο ἐν ὀνόματι αὐτοῦ, οὐδὲ ἐννοοῦσιν οἱ
 ἄδικοι οὗτοι κριταὶ ὅτι οὕτως ἀποφαινόμενοι πράττουσι τὸ
 αὐτὸ, ὅπερ καὶ ὁ ἦρωες τοῦ γνωστοῦ μύθου, ὁ ἀποπρίων τὸν
 κλάδον τὸν φέροντα αὐτόν. Ὀλιγωτέρα σπουδῆ, περισσοτέρα
 προσοχὴ καὶ μείζων δικαιοσύνη ἐπιβάλλεται προκειμένου περὶ
 καθιδρύματος, καθ' ἑαυτὸ μὲν θεσπέσιου καὶ ἀκαταλύτου,
 οὗ καὶ πύλαι ἄδου οὐκ ἰσχύουσιν, τῷ δὲ ἡμετέρῳ ἔθνει
 τοσαῦτα ἤδη ὑπηρετήσαντος καὶ εἰς τὸ μέλλον πλείονα ὑ-
 πηρετήσαντος, ἐὰν μόνον ἡμεῖς σωφρονώμεν καὶ τὰ τῆς
 θρησκείας καὶ ἐκκλησίας ἡμῶν ἀξιῶμεν ὅσως καὶ οἶας ἐπι-
 μελείας καὶ καλλιέργειας κρίνομεν ἄξια καὶ τὰ πρῶτα καὶ
 οὐσιωδέστατα νομιζόμενα στοιχεῖα καὶ σπουδάσματα τοῦ
 ἀληθοῦς πολιτισμοῦ καὶ μεγαλείου λαοῦ τινος, καὶ μάλι-
 στα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους
 πρωταγωνιστήσαντος ἐν τῷ μεγάλῳ δράματι τῆς παγκο-
 σμίου ἱστορίας. Εἰς τὸ unien fait la force δύναται νὰ
 προστεθῇ ἀφόβως καὶ τὸ religion fait la force, ἀρκεῖ μόνον
 νὰ νοῆται καὶ νὰ δασκῆται ὅπως νοεῖ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χρι-
 στοῦ, ἐνοήθη ὑπὸ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, καὶ κατ' οὐσίαν
 καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς νοουμένη καὶ νῦν ὑπὸ τῆς ὀρθοδό-
 ξου Ἐκκλησίας νοηθήσεται ἐπὶ μᾶλλον, ὅταν εὐδοκίᾳ Θεοῦ
 πληθυνθῆ ἡ γνώσις ἢ ἀληθινῆ καὶ ὡς ἠωσφόρος ἀνατείλῃ
 ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἡ ζωσα καὶ ζωοποιὸς χριστιανικὴ πίστις.

ΤΟ
 ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

§ 1.

Ἐπέστη πλέον ὁ καιρὸς ἵνα καὶ δημοσίᾳ ἐκφράσῃ
 ἕκαστος τὰ φρονημάτων αὐτοῦ, ἀρκεῖ, νομίζω, ταῦτα νὰ
 μὴ ἀριστῶνται μήτε τῆς λογικότητος μήτε τῆς ἀλη-
 θείας. Ἄλλως τε τοῦτο ὀνομάζεται καὶ εἶνε ἐλευθερία,
 ἢ ἀκώλυτος ἐκφρασις τῶν ἐνδομύχων πεποιθήσεων τοῦ
 ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀνάλογος ἐνέργεια καὶ πράξις ἐντὸς τοῦ
 πρέποντος πάντοτε.

§ 2.

Δὲν ἀσπάζομαι παντάπασιν τὸν ἀρχαῖον σοφὸν τὸν
 εἰπόντα, ὅτι χαίρει καὶ εὐχαριστεῖ πρὸς τὸ Θεῖον, ὅτι ἐγεν-
 νήθη ἄνθρωπος πρῶτον καὶ οὐχὶ ζῶον, ὅτι ἐγεννήθη
 ἐλεύθερος δεύτερον καὶ οὐχὶ δούλος, ὅτι ἐγεννήθη Ἑλ-
 λην τρίτον καὶ οὐχὶ βάρβαρος. Αὐτὸς ἐγὼ ἀσπάζομαι καὶ
 στέργω καὶ ἀποδέχομαι ὅλαις δυνάμεσι ψυχῆς τε καὶ σώ-
 ματος, καὶ μυρίας χάριτας τῷ Θεῷ τῶν ὅλων γνωρίζω

και άπονέμω, ότι έγεννήθην κἀγὼ Ἑλληὴν Ὀρθόδοξος Χριστιανὸς και τοῦτο κηρύττω και διαλαλῶ και κωχῶμαι και τὴν καύχησίν μου ταύτην οὐδεὶς ἀφ' ἐμοῦ, ἀμοιβαίως σεβομένης τῆς ἐλευθερίας ἐκάστου. Προσάγω δὲ τῆς τοιαύτης μου πίστεως και πεποιθήσεως λόγους και ἐπιχειρήματα ταῦτα, ἱστορικά, πραγματικά και ἀδιάσειστα και προκαλῶ πάντα ἀμερόληπτον και ἀκραιφνή κριτὴν ἵνα με ἐλέγξῃ και ἀναιρέσῃ ἐναντίως λέγοντα και πλανώμενον.

§ 3.

Ἐδιδάχθην πρῶτον, ἐξ οὐτῶν τῶν μαθητικῶν ἐδωλλῶν, ότι ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀρχεται πραγματικὴ και ἀκριβὴς ἀπὸ τοῦ 776 π. Χ. και παρατηρῶ ότι αὕτη διήκει σήμερον μέχρις ἡμῶν, τρισχιλιέτης περιόδου και ἐνιαία και ἀυτότελής, στρεφομένη περὶ τὰς τύχας και τὰς πράξεις τοῦ αὐτοῦ ἔθνους μετὰ τῶν αὐτῶν γνωρισμάτων και παγίων χαρακτηριστικῶν τῆς φυλῆς, ἥτοι τῆς φιλελευθερίας και τῆς μεγαλοφροσύνης.

— Παραμύθευαν ἴσως παρουσιάζουσι και τὰ ἐτι σωζόμενα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος Ἑθνη, τὸ Ἑβραϊκόν, τὸ Περσικόν και τὸ Ἀρμενικόν, ἀλλὰ μονομερῶς ταῦτα και ἐξ ἄλλης ἄλλο ἀπόψεως.

§ 4.

Παρατηρῶ δεῦτερον και ἡ παρατήρησίς μου αὕτη, νομίζω, πρέπει νὰ θεωρῆται μείζονος προσοχῆς ἀξία,

ὅτι ἐξ ὅλων τῶν Ἑθνῶν τῆς ἀρχαιότητος μόνον τὸ Ἑλληνικὸν περισώζει, χάρις εἰς τὴν ἐλευθέρην αὐτοῦ ἀγωγὴν και τὴν παιδείαν και ἐπιστήμην και χάρις εἰς τὴν ἐν αὐτῷ προβάλλουσαν μυστηριώδη δύναμιν και διασῆσθαι, ἐνιαίαν και ἀδιαίρετον, τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον, γλῶσσαν πολλὰς μὲν ἀλλοιώσεις και μεταβολὰς κατὰ καιροὺς λαβοῦσαν και τύπους διαλέκτων, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπομακρυνθεῖσαν οὐσιωδῶς τῆς πρώτης μορφῆς και τῶν κοινῶν χαρακτήρων τῆς ἀρχαίας γλώσσης και τυπικῶς και συντακτικῶς. Ὅθεν ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ καταδικάζω τὸ κατ' ἐμὲ και οὐδόλως ἐγκρίνω τοὺς εὐτυχῶς εὐαρίθμους ἐκείνους ἐκ τῶν λογίων ὁμογενῶν, ὅσοι διὰ τοῦτον ἢ ἐκείνον λόγον ὑποστηρικταὶ καθίστανται τῆς μαλαρικῆς λεγομένης γλώσσης πρὸς ζημίαν ἀνεπανόρθωτον τοῦ και κατὰ γλῶσσαν ἐνιαίου και ἀδιασπάστου τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀπὸ τοῦ θεοῦ Πλάτωνος (+347 π. Χ.) μέχρι τοῦ κλεινοῦ Φωτίου (+891 μ. Χ.) και ἀπὸ τοῦ γραμματικοῦ Διδύμου τοῦ Ἀλεξανδρέως (α' αἰὼν π. Χ.) μέχρι τοῦ ἀοιδίμου Α. Κοραῆ (+1833) τοῦ στυλοβάτου τῆς πατρῴας γλώσσης ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις.

§ 5.

Παρατηρῶ τρίτον δι' ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων οὐδέποτε τὸ Ἑλληνικὸν ἐπέδιωξε κατακτήσεις βιαίας και ἐπεκτάσεις μακρὰς εἰς πολὺ ἐσωτερικὰ μεσόγεια, ἀπ' ἐναντίου δὲ μάλιστα προὔτιμῃσε συστηματικῶς τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης και πασῶν τῶν συγκέντρων παραλια-

κῶν ἀκτῶν μετ' εἰρηνικῆς ἀποικιακῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς διεισδύσεως καὶ μεταξὺ τῶν περιοικούντων λαῶν καὶ φυλῶν. Ἀκριβῶς καθὼς τὸ πελάγιον κύμα ἐν τῷ μεγαλείῳ αὐτοῦ τῆς ὀρμῆς καὶ τοῦ ὄγκου ἀποπειράται μὲν καὶ κατατολμᾷ τῆς περιστοιχίζουσας ξηρᾶς, ἀλλὰ μεταμελόμενόν πως καὶ αὐτοκυβερνώμενον συνέχει τὴν τόλμην καὶ ἐπαναστρέφει πρὸς ἑαυτό, πρὸς τὴν προσφιλεῖ μεγάλην κοιτίδα, ἀρκούμενον μόνον εἰς ἐπιψεύσεις καὶ φιλήματα καὶ χαιρετισμούς ἀθύρους πρὸς τὴν θριγκοῦσαν αὐτὸ ἀπέραντον τοῦ Δημιουργοῦ φρουρᾶν τῆς σκληρᾶς καὶ ἀντιτύπου γῆς, οἶονεὶ πρὸς ἑαυτὸ στηριζόμενον καὶ ἐφ' ἑαυτῷ ἀναπαυόμενον. Παράδειγμα ἀπτόν καὶ ἀδιαφιλονείκητον κείσθωσαν αἱ μεγάλαι καὶ πολυπληθεῖς Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, ὡς ἐξαπέστειλαν πολὺ πρότερον καὶ μετὰ τοὺς Μηδικοὺς λεγομένους πολέμους αἱ ἀκμάζουσαι μητροπόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος καθ' ἅπασαν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ἀπὸ τῶν Ἡρακλείων Σηλῶν μέχρι τοῦ σημερινοῦ Σουεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ καὶ Ἀδριατικοῦ πελάγους μέχρι αὐτῆς τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης καὶ τῆς Κολχίδος τοῦ ἡμετέρου Πόντου.

— Περίπτωσιν ὁμοίαν θαλασσοκρατορίας καὶ ἐπέκτασως, ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν πάντοτε ἐνιαίας συμπαγοῦς Ἐπικρατείας παρουσιάζει σήμερον κυρίως εἰπεῖν ἢ κραταιὰ Ἀγγλία, δεσπόζουσα μονοноῦ τῶν πάντων, ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῶν ἀπεράντων ὠκεανῶν.

§ 6.

Τὸ Ἑλληνικὸν μίαν μόνην καθ' ὅλην τὴν πολυμυ-

ρῆ ἀνέλιξιν τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ κατάκτησιν ἐδαφικὴν γινώσκει, καὶ ταύτην μεγαλειώδη καὶ μεγαλόφρονα, τὴν τοῦ ἀθανάτου δορυκτῆτος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου (356 — 323 π. Χ.). Ἐπικειμένης ἐν ἀνθρώποις τῆς μεγάλης καὶ οὐσιώδους τροπῆς, ἣν ἐπεφύλασσαν ἡ Θεία Πρόνοια ἐν ταῖς ἀνεξιχνιάστοις αὐτῆς βουλαῖς, ἤγειρεν ἐκ Μακεδονίας τὸν κλεινὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Γ' καὶ ἔξοχον μαθητὴν τοῦ Σταγειρίτου φιλοσόφου Ἀριστοτέλους, ἵνα οὐχὶ δεσποτικῶς καὶ καταστρεπτικῶς, ἐκπολιτιστικῶς δὲ καὶ ἑλληνοπρεπῶς ἐπελάσῃ τὴν προκειμένην Ἀσίαν μέχρι τοῦ Γάγγου ποταμοῦ τῶν Ἰνδιῶν, οὐ μόνον ἀσπασίως πολλαχοῦ δεκτὸς καὶ προσκυνητὸς γενόμενος, ἀλλὰ καὶ τὴν προσκτηθεῖσαν γῆν πᾶσαν γλωσσικῶς τε καὶ μορφωτικῶς διαπλάσας καὶ ἐνοποιήσας διὰ τῆς μακρᾶς καὶ εὐεργετικῆς βασιλείας τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐν τε Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἐγγύς Ἀνατολῇ. Καὶ ἐγένετο τὸ μέγα κατώρθωμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὅσον μοναδικὸν τόσον καὶ περιδοξὸν φαινόμενον ἐν τῇ ὅλῃ Ἱστορίᾳ, μηδαμῶ παρασιαζούση ἀνάλογον γεγονὸς εἰς τε τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν σημασίαν τῶν ἐκπολιτιστικῶν καρπῶν καὶ ἀποτελεσμάτων, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς αὐτῆς ὡς γινώσκουμεν χρόνους.

— Παραμφερεῖς κατακτήσεις διεισδύσεως εἰρηνικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῶν τάσεων καὶ προσπαθειῶν παρουσιάζουσιν σήμερον αἱ Μ. Δυνάμεις Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικής, φιλοδοξοῦσαι εὐγενῶς καὶ ἐναμίλλως νὰ κυριαρχήσωσιν εἴτε διὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἐπιστημῶν, εἴτε διὰ τοῦ πλούτου, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, εἴτε διὰ τοῦ ὄγκου τῆς ἰσχύος καὶ τῆς εὐρυτάτης φιλανθρω-

πικῆς δράσεως. Μακάριαι ὄντως αἱ Δυνάμεις αἱ ἔχουσαι ἀφρησίαν τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν καθόλου ἠθικὸν τῆς ἀνθρωπότητος νόμον! Ἡ εὐλογία τοῦ Ὑψίστου σκέπει αὐτὰς διηνεκῶς καὶ προάγει ἀσφαλῶς τὰς ἐπιχειρήσεις.

§ 7.

Ἄλλὰ καὶ ὅτε κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος ἐπεκλώσθη ἵνα τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, τὸ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὴν ἀνθρωπότητα ἀπαξάπασαν διὰ τῶν πρώτων καὶ πολλῶν αὐτοῦ φιλοσόφων καὶ πολυαριθμοτέρων λογίων καὶ λογογράφων καὶ τῶν μυριαριθμίων εἰρηνικῶν ἀποικιακῶν ἐγκαταστάσεων καὶ διεισδύσεων ἐξυψηρέτησαν καὶ ὑπερβαλλόντως ὠφελήσαν, κύψη ἢ μᾶλλον ταχθῆ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς κραταιᾶς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ἀπολέσῃ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν καὶ ἀκμὴν, τοσαύτη ὑπῆρξεν ἢ προηγμένη αὐτοῦ ἠθικὴ ἐπιρροὴ καὶ διαπλαστικὴ ἰκανότης, ὥστε ἀπὸ τοῦ 146 π. Χ., ἐποχῆς τῆς πρώτης ὑποδουλώσεως μέχρι τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων καὶ μετὰ ταῦτα κατώρθωσε θαυμαστῶς πως καὶ ἀριστοτεχνικῶς νὰ μεταβάλλῃ οὐσιαστικῶς τὸν κυρίαρχον κατακτητὴν καὶ βασιμναίως μὲν, πραγματικῶς δὲ, ἀφομοίωσιν ἕλεον πρὸς ἑαυτὸ, ἀπολεσθῆσιν οὖν τῷ χρόνῳ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπιρροῆς καὶ μεταποιηθέντος τοῦ Ρωμαϊμοῦ εἰς Ἑλληνικὸν Ρωμαϊσμὸν ἢ μᾶλλον Ρωμαϊκὸν, ὡς λέγεται, Ἑλληνισμὸν, ὑποχωρησάσης ἀδηρίτως τῆς ἐξωτερικῆς ἰσχύος καὶ ἐπιβολῆς ἐνώπιον τῆς ἰσχυροτέρας ἐσωτερικῆς δυνάμεως τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἐμπολιτιστικοῦ μεγαλείου.

§ 8.

Ἄλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸν μακροῖονα τῆς Βυζαντιακῆς περιόδου χρόνον, ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς κραταιωθείς ἐπὶ μᾶλλον καὶ εὐπροσαρμόστως πρὸς τὰς εὐρυτέρας καὶ τελειότερας ἀρχὰς καὶ διδάγματα τῆς νέας Πίστεως, πανταχοῦ προβάλλει πρωτότυπος καὶ κυριαρχικὸς, οὐ μόνον τοὺς ἐξωτερικοὺς διώκτας καὶ δυνάστας καταισχύων καὶ φημῶν διὰ τῶν ἀπαραιμύλων εἰς παρησίαν καὶ ἐγκαρτέρησιν μυριαριθμίων αὐτοῦ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βαρεῖς ἐκείνους λύκους τῶν αἰρέσεων, τοὺς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ περιβόλου κατὰ καιρὸν προκίπτοντας καὶ λυσσοδῶς τὴν Ἐκκλησίαν συνταράσσοντας, μετὰ θαυμασίας τόλμης καὶ κριτικῆς εὐστοχίας καὶ δυνάμεως περιστέλλων καὶ ἔξουδετερῶν. Ὀλόκληρος ἢ τριακοσιεῖς περίοδος τῶν φοβερῶν διωγμῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ἑξαπολυθέντων ὑπὸ τῶν Ρωμαίων αυτοκρατόρων, ἀπὸ τοῦ 55 μ. Χ. μέχρι τοῦ 323, ὀλόκληρος ἢ τετρακοσιεῖς περίοδος τῶν ἐπὶ οἰκουμηνικῶν Συνόδων, ἀπὸ τοῦ 325 μέχρι τοῦ 786, πρόκεινται μνημεῖα ἀοίδιμα καὶ ἀνεπίληστα τῶν μαρτυρίων καὶ τῶν ἀγώνων τῆς Ἐκκλησίας, ἐξυψηρετηθέντων κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρόβολος τοῦ ὁποῦ διαπρεπέστατος καὶ ἰνδαλμα δυσέφιπτον εἰς ὕψος καὶ καθαρότητα διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐστὶ καὶ ἔσται ὁ Καππαδόκης Μέγας Βασίλειος (+379). Συνεπῶς δ' οὕτως ἐν τῷ κτηθέντι διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐρυτέρῳ φρονήματι περὶ κοσμικῆς ἀποστολῆς καὶ ἀντιλήψεων ὑπετυποῦντο διὰ πρώτην φορὰν ἀντιπροσωπευτικῶς καὶ τὰ Χριστιανικὰ ὡς ἄνω Κοινοβούλια, μορφούμενα ἐξ ἀντι-

προσώπων πολλῶν καὶ μεμακρυσμένων χωρῶν, προανιδρύνοντο δὲ καὶ ἐμεγαλύνοντο διὰ τῶν πλουσιωτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων διακόσμων καὶ σχεδίων ἀρχιτεκτονικῶς τε καὶ ζωγραφικῶς τὰ θαύματα τῆς καλλιτεχνίας καὶ τοῦ ὀνόματος, οἱ ἱεροὶ Ναοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἐν μέσῃ Κωνσταντινουπόλει, τῇ πόλει τῶν πόλεων, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ὑψηλοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (+889) τοῦ καὶ τοῦτου Καππαδόκου, ἐφ' ἣ καὶ ἐφ' αὐτὸς μέχρι σήμερον οἱ πάντες ἐπισεμνυόμεθα.

§ 9.

Ἄλλὰ μήπως καὶ ἀπαξάσασαι αἱ βασιλικαὶ Δυναστεῖαι τῆς Βυζαντιακῆς Περιόδου ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μ. (328), ἀπὸ τῶν Θεοδοσίων (379), ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527), ἀπὸ τῶν Ἰσαύρων (717), ἀπὸ τῶν Μακεδόνων (867), ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν (1057), ἀπὸ τῶν Παλαιολόγων (1261) μέχρις αὐτῆς τῆς μοιραίας καὶ πολυδακρύτου Ἀλώσεως, δὲν παρελιπόνουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ χάρις εἰς τὸ διέπον καὶ διαπνέον αὐτὰς χριστιανικὸν πνεῦμα συντελεσται τῆς τε προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, μορφώσασαι κατὰ καιροῦς καὶ κλιμακῆδόν τὰ ἐπιδραμόντα ἀμαθῆ καὶ βάρβαρα τοῦ μεσαίωνος Ἔθνη, διὰ τῆς ἐπιμείας μὲν πρὸς αὐτὰ ὡς ἐκ τῶν συχνῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων πολέμων, διὰ τῆς ἀμύνης δὲ τοῦ κράτους καὶ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Πολιτισμοῦ, μετὰ τοῦ ἐξοχωτέρου ἡρωισμοῦ καὶ τῆς θαυμασιωτέρας ἐποποιίας; Μεγαλεῖον Κωνσταντίνου, εὐλάβειαν Θεοδοσίου, μεγαλοπραγμοσύ-

νην Ἰουστινιανοῦ, θέλησιν Ἰσαύρων, σοφίαν Λέοντος, πολιτικότητα Ἀλεξίου, ἡρωισμόν Παλαιολόγου, σπάνια διδάσκει καὶ ἀλλαγῆ ἢ μακρὰ καὶ πολυμερῆς Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος.

§ 10.

Καὶ ὅτε τὸ δεύτερον, — παραλείπω τὴν κυρίως δευτέραν καὶ μεσαίαν ἐπομένως ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ Σταυροφόρων ὑποδούλωσιν, ὡς μᾶλλον ἐπεισοδιακὴν καὶ σύντομον, αὐτὴ βραχείας διαρκείας ἀπὸ τοῦ 1204-1261, — ἔδουλοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν ἀνεξικνιάστοις βουλαῖς τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἔπιπτεν ἡρωικῶς καὶ ἀτρόμητος ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ὁ τελευταῖος τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ὁ ἀθανάτου καὶ ἀλήστου μνήμης Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος ὁ ΙΑ', καὶ τὸ Γένος κατασκυλεύετο καὶ διεσκορπίζετο, πρὸς πλεντισμὸν καὶ κορεσμὸν τῶν ἐπελθόντων κατακτητῶν, καὶ ἐλάμβανον ἀτέρομονα ἀρχὴν αἱ στυγεραὶ καὶ μακρὰὶ ἡμέραι τῆς ἀνυπόσπου καὶ ζοφερᾶς δουλείας καὶ τὸ Ἔθνος ἀπεγυμνοῦτο τῶν πάντων καὶ γαῶν καὶ σηκῶν καὶ πλοῦτου καὶ προσφιλῶν υπάρξεων, ἡ Θεῖα Πρόνοια μυστηριωδῶς ἐπιπέμπουσα τὴν εὐλογίαν αὐτῆς, ἐσφρηλάτει ἐν τῷ πεσόντι καὶ μὴ κύνσαντι Ἑλληνισμῷ μέλλουσαν βραδείαν μὲν, βεβαίαν δέ, ἐξανάστασιν καὶ τελείαν κατ' ἀνθρώπον ἀνασυνταγὴν καὶ ἀποκατάστασιν. Ἡ φωνὴ τῆς Πίστεως δὲν ἔπαυσε νὰ λαλῇ βαθυτάτα ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ὑπολειφθέντων Χριστιανῶν καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Ἕλληνοῦ ἐλάνθανεν οὐχὶ κοιμώμενον, παραφυλάττου δὲ καὶ γρηγοροῦν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν οὕτωσὶ βαρῦτάτα δοκιμασθέντων πρὸς

ἀπώτερον μέλλον ἀσφαλῶς ἀνακτωμένης πατρίδας ἐλευθερίας καὶ λελογισμένης ζωῆς.

§ 11.

Ἐπεφάνη τέλος εἰς τὰ βάρθη τῶν αἰώνων ἡ περιβόητος ἡμέρα τῆς Ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐπέτειος τῆς Εὐαγγελισμοῦ τοῦ 1821 ἐγένετο καὶ πολιτικὴ ἐπέτειος τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας καὶ ἀποκαταστάσεως μεγάλης καὶ συναπτῆς μερίδος τοῦ ὅλου Ἑθνους ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι. Καὶ δὴ ἀπετέλεσεν αὕτη καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῆς μεγίστην ἐντὸς ἑπταέτους ἡρωϊκωτάτου ἀγώνος τὸν πυρῆνα τῆς μετὰ ταῦτα παγιοθείσης καὶ ἀνδρωθείσης πολιτειακῆς ἐλευθερίας, πρόδρομος καὶ προμαχῶν γενομένη εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ ἐλευθερίαν τοῦ ὅλου Γένους, ἐφ' ἣ σήμερον, ἀπὸ 3 Μαρτίου 1919, πανηγυρικῆς ἡμέρας τῶν ἐπ' Ἐκκλησίας Δημοψηφισμάτων Ἐνώσεως, σεμνυνόμεθα οἱ Πανέλληνες πάντες καὶ ἀλαλάζομεν.

§ 12.

Παράδοξον φαινόμενον! Δις ὑπέστη ὀλόκληρος ὁ Ἱστορικὸς Ἑλληνισμὸς δουλοσύνας μακρὰς καὶ περιπετειώδεις, — παραλείπω τὴν ὑπὸ Λατίνων μέσῃν δι' οὗς καὶ ὡς ἄνω προεξήνεγκα λόγους, — τὴν μίαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τοῦ 146 π. χ. καὶ τὴν ἑτέραν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ τοῦ 1453 καὶ ἀμφότεραι αὗται καταλήγουσι καὶ συντελοῦνται διὰ τῆς αὐτῆς περιόχου χρονικῆς διαρκείας τῶν 466 καὶ 469 ἐτῶν, ἧτοι γενεῶν δεκαεσσατέρων, ὡς σοφῶς

πρῶτος παρητήρησεν ἐν τῷ «Ν. ολόγῳ» ὁ πρύτανις τῶν παρ' ἡμῖν δημοσιογράφων κ. Σταῦρος I. Βουτυρᾶς. Ἐν τῇ πρώτῃ δουλείᾳ, συνέπειά τῆς κοινῆς εἰδωλολατρικῆς θρησκείας Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, ἐπέρχεται μοιραίως διὰ τοῦ χρόνου ἡ ἀφομοίωσις καὶ συγχώνευσις, τοῦ ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς ἰσχυροτέρου Ἑλληνισμοῦ, ἀπορροφήσαντος τὸν ἥττον ἠθικώτερον καὶ πνευματικῶς ὑποδεέστερον Ρωμαϊσμόν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ δουλείᾳ χάρις καὶ δυνάμει τῆς νέας Πίστεως καὶ τῆς διαφορᾶς ἐπομένως τῆς θρησκείας πρὸς τοὺς κρατοῦντας συνεκρατήθη ἐν τῇ ἀξιοπρεπείᾳ αὐτοῦ ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς ὡς περὶ φραγμὸν δυσυπέβλητον καὶ παρὰ τὰς βίας εἰς παῖδας καὶ ἐγκαταλελειμμένους πληθυσμοὺς ἐπιβληθείσας ἐξωμοσίας, ἡ πλειονότης τῆς Φυλῆς διεσώθη ἀκεραία καὶ ἀλώβητος ἐν τῇ Πίστει καὶ ταῖς Παραδόσεσι τῶν πατέρων ἐξ ὧν ἀκριβῶς ἠρύσθη εἶτα τὴν μεγαλειτέραν αὐτῆς πεποιθήσιν καὶ προσδοκίαν εἰς τὴν μέλλουσαν ἐξανάστασιν καὶ ἀπολύτρωσιν. Οὐχ ἥττον σπουδαίως καὶ χάριν τῆς ἀληθείας καὶ μετ' ἐγνώμοσύνης βαθείας ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι πρὸς τὴν ἐλευθέραν τοῦ Ἑθνους ἀποκατάστασιν συνετέλεσε τὰ μάλιστα καὶ ἡ Χριστιανικὴ Εὐρώπη διὰ τῶν μεγάλων Δυνάμεων Ρωσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὧν ὁ πολιτισμὸς καὶ φιλελληνισμὸς προαχθεῖς ἤδη καὶ τελειωθεῖς διὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἐκ τῆς Βασιλευούσης τῶν Πόλεων πρωιμώτατα καταφυγόντων εἰς τὴν Δύσιν σοφῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀνεγνώρισε πληρέστατα τὰ δίκαια τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ καὶ ὑπηγόρευσε ὁμόθυμον τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπιβραβεύσας τὴν παθητὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν διὰ τῆς ναυμαχίας τῆς Πύλου

τοῦ 1827 κατὰ τῶν τέως κυριαρχούντων τῆς ἐν γένει καὶ κατ' ἐξοχὴν μάρτυρος Φυλῆς ἐπιηλύδων Τούρκων.

§ 13.

Ἄλλὰ τὰ καὶ πολλῶ ἔτι σπουδαιότερα γεγονότα κατὰ τε ὄγκον καὶ κατ' ἔκτασιν καὶ εἰς βᾶθος ἐπιστήμης καὶ παντεχνίας καὶ κυριαρχίας ἀέρων καὶ ὑδάτων ἐπέπρωτο νὰ διαδραματισθῶσι κατὰ τὸν τελευταῖον Πανευρωπαϊκὸν πόλεμον, τὸν ἀρξάμενον ἀπὸ Ἰουλίου λήγοντος τοῦ 1914 καὶ ἀνασχεθέντα περὶ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου 1918, τὸν ἐπὶ ὀλόκληρον τετραετίαν καὶ πλέον σιγῆλονήσαντα τὴν ὅλην οἰκουμένην καὶ ἐκ βᾶθρων ἀναστατώσαντα καὶ μυριονέκρους μάχας ἀριθμήσαντα καὶ ἀναριθμήτους καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις εἰς περιουσίας καὶ πληθυσμούς καὶ πόλεις καὶ χώρας ἀκμαίας καὶ εὐδαίμονας, εὐνοήσαντα δὲ εἴπερ ποτὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἀγριότητα καὶ ἀπληστίαν εἰς διάπραξιν τῶν φοβερωτέρων κακουρημάτων καὶ τῶν ἀκατονομάστων θηριωδιῶν. Εὐτυχῶς καὶ τοῦ Ἁγίου Θεοῦ τῶν πατέρων νεύοντος, ὑπὲρ τῆς σωφρονεστέρως μερίδος τῶν διαμαχομένων Εὐρωπαίων συνετάχθη πάνυ δευδερκῶς καὶ ἀξιεπαίνως καὶ ὁ νεώτερος Ἑλληνισμὸς, κατελθὼν βραδύτερον μὲν, ἐνεργέστερον δὲ, εἰς τὸν κοινὸν ὑπὲρ τῶν ἀπειλουμένων δικαίων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ καταπατουμένου παγκοσμίου ἠθικοῦ νόμου, καλλίνικον καὶ τροπαιοῦχον ἀγῶνα φερεπάνως καὶ ἥρωικῶς συμμετασχὼν αὐτοῦ καὶ κατενεγκὼν τὸ ἀποφασιστικὸν εἰς τὸν ἐχθρὸν πλῆγμα ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς πεδίοις κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1918, γενό-

μενος ἀφετηρία πρώτη τοῦ πανικοῦ καὶ ἀποσυνθέσεως εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας μέχρι τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἐκπολεμηθείσης ἤδη ὑπὸ τοῦ στρατηγικωτάτου Γάλλου ἀρχιστρατήγου Φῶς ἐν τῷ Δυτικῷ μετώπῳ, τῇ καταπληκτικῇ συνεργείᾳ τῶν ἥρωικῶν στρατιῶν τῶν Συνεννοητικῶν Δυνάμεων Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ἀμερικῆς καὶ Ἰταλίας.

§ 14.

Ὅσα δὴ καὶ ὄση πάσαι ποτὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἀπαντα ἐκάλυψε δόξα καὶ στέφανος τὰ μεγάλα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατορθώματα, ὅσα καὶ ἠλικὴ μεγαλωσύνη καὶ ἀφθίτος ἐποποιία ἀπηθανάτισε τὸν μέγαν καὶ ἰσαπόστολον Κωνσταντῖνον τὸν Α', οἷον καὶ ὅσον ἀοίδιμον κλέος καὶ γέρας περιέστειψε τὸν θρυλικὸν καὶ ἀπαράμιλλον τελευταῖον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνον τὸν ΙΑ', τοιαύτη καὶ τοσαύτη καὶ δόξα καὶ στέφανος καὶ μεγαλεῖον καὶ γέρας ἐπιστέφει καὶ ἐπιστέψει διὰ τῶν αἰῶνων τοὺς πρωτεργάτας καὶ κορυφαίους πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς τῆς Δύσεως, τοὺς μετὰ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης περινοίας καὶ σταθερότητος καὶ δὴ πεποιδήσεως καὶ προσδοκίας καθοδηγήσαντας τοὺς ἥρωϊκοὺς καὶ εὐγενεῖς αὐτῶν λαοὺς εἰς αἰσίαν ἐξυπηρέτησιν καὶ συντέλεσιν τοῦ μεγίστου ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐξ ἀνθρώπων πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ δράματος καὶ θαύματος. Καὶ ἡ μὲν Ἱστορία παραδίδωσι τὰ ὀνόματα ὄλων τούτων ἐξυμνούμενα καὶ ἐπευφημούμενα εἰς γενεὰς γενεῶν, τὸ δὲ Πανελλήνιον χαίρει καὶ ἀγάλλεται καὶ γαυριᾷ καὶ ἐγκαυχᾶται, ὅτι παραπλεύρως τῶν ἐξοχωτάτων Κορυφῶν, τοῦ Ἀμερικανοῦ Βίλ-

σωνός, τοῦ Ἁγγλοῦ Λούδ Τζώρτζ, τοῦ Γάλλου Κλεμαν-
σώ και τῶν ἄλλων παράκειται και συμβαδίζει και ὁ δαι-
μόνιος ἡγέτης τῆς ἡμετέρας Φυλῆς, ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλ-
λάδος και τῶν Ἑλλήνων, ὁ οὐχι τυχαίως τῆς ἐλευθερίας
ἐπώνυμος Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ βασιλείαν και ἐλευθε-
ριαν και τιμὴν και παραδόσεις και δάφνας και νίκας
ἐν ἑαυτῷ ἀθρόον συνεκπροσωπῶν και Ἑλληνας εἰς αὐτὸς
Πανελλήνιος ὄλος γενόμενος και γνωρισθεὶς, τιμώμενος
και ἐντὸς και ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ σμικροῦ ἀλλὰ και με-
γαλειώδους πάντοτε Ἑλληνισμοῦ, παγκόσμιος και μέγας
εἰς τὸ διηνεκές και τὸ ὄνομα και τὴν φήμην και τὰ ἔρ-
γα. Ἡλίκη χάρις εὐδοκίας Θεοῦ ἐπευλόγησέ ποτε πα-
τριαρχικώτατα ἀνθρωπίνην εὐδοξίαν!

§ 15.

Ταῦτα τέλος τοσαῦτα ἔγραψα, οὐχι καινὰ τινα εἰπὼν
και ἀναλέξας, ὡς περὶ γνωστῶν και εὐχερῶν τὸν λόγον σχῶν,
ἀλλ' ἀκριβῶς μεγάλως και καθηκόντως ἐνδιαφερόμενος
ὑπὲρ τῶν ὁμαιμόνων και ὁμοδόξων ἀδελφῶν, ἵνα, δια-
πιστώσας ἐπιτόμως διὰ τῶν κυριωτέρων σημείων και
παρατηρήσεων τῆς πατρῆας Ἱστορίας και Παραδόσεως
τὴν ἔμφυτον και προνομιούχον οὕτως εἰπεῖν τοῦ Ἑλλη-
νος μεγαλόφρονα και μεγαλοπράγμονα ἔρεσιν και κλίσιν,
προκαλέσω και παρακαλέσω τοὺς πάντας και καλοὺς
ἐμοῦ ἀναγνώστας, εἴτε πατέρας, εἴτε μητέρας, εἴτε διδα-
σκάλους εἴτε ἱερεῖς, εἴτε προϊσταμένους ὅπωςδήποτε, ὅπως
ἀναγνωρίσαντες και συνομολογήσαντες τὸ βέβαιον τῆς

ἐμῆς ἀρχικῆς θέσεως, θελήσωσι και ἀποφασιστικῶς και
συνεπῶς νὰ ὑποστηρίξωσι και ἔργῳ και ἀληθείᾳ, οὐχι
ἐπιπολαίως και ἐρασιτεχνικῶς, τὴν τοιαύτην ἀπρηριβα-
μένην και εὐγενῆ παντὸς γνησίου Ἑλληνος Ὀρθοδόξου
ἰδεολογίαν, μεταλαμπαδεύοντες αὐτὴν ἐπιμελῶς και καρ-
ποφόρως ταῖς ἐπιγινόμεναις γενεαῖς, και τοῖς ἐγγύς και
τοῖς μακρῶν, ὀπευθύνως και ἐνδιαφερόντως, ἀεὶ μὲν, μά-
λιστα δὲ νῦν, ὅτε ἀνωτέρας βουλαῖς τοῦ Ὑψίστου, ἐπι-
βραβεύεται και κρίνεται πᾶν προσφόρως και ἀκριβοδι-
καίως ἡ παγία ἐξανάστασις και ἀποκατάστασις τοῦ θ-
λου Ἑθνοῦς λυτρωτοῦ και ἀλυτρώτου. Μεγάλα ἔρα τὰ
τῆς Πίστεως κατορθώματα και μέγα τὸ μεγαλεῖον τοῦ
Ἑλληνισμοῦ! Σύστημα αἰώνιον και ἀφθιτον δι' ὅλων
τῶν αἰώνων, πηγὴ διδασκαλίας και φωτὸς εἰς πάντας
πανταχοῦ ἀνθρώπους!

Κωνσταντινούπολις, 29 Ἀπριλίου 1919.

† Ὁ Ἀγκύρας ΓΕΡΒΑΣΙΟΣ.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

- § 1. Ἐλευθερία γνώμης.
- § 2. Καύχησις Ἑλληνος ὀρθοδόξου.
- § 3. Ἐνότης ἱστορικῆ χαρακτήρων Φυλῆς.
- § 4. Ἐνότης γλώσσης Ἑλληνισμοῦ.
- § 5. Εἰρηνικὴ διείσδυσις Ἑλληνισμοῦ.
- § 6. Μεγαλειώδης κατάκτισις Μ. Ἀλεξάνδρου.
- § 7. Ρωμαϊκὴ ὑποδούλωσις Ἑλληνισμοῦ.
- § 8. Χριστιανικὸς Ἑλληνισμός.
- § 9. Βυζαντιακὰ Δυναστεῖαι συντελεσταί.
- § 10. Ὀθωμανικὴ ὑποδούλωσις Ἑλλήνων.
- § 11. Πολιτικὴ ἐπέτειος Εὐαγγελισμοῦ τοῦ 1821.
- § 12. Χαρακτηρισμὸς δύο ὑποδουλώσεων.
- § 13. Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος καὶ στάσις Ἑλλάδος.
- § 14. Μεγαλεῖον καὶ κλέος Κορυφῶν Συνεννοήσεως.
- § 15. Σκοπὸς καὶ συμπέρασμα.

† Ὁ Α. Γ.

ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

Ἐκτὸς τῆς δημιουργίας νέων πόρων, περὶ ἧς ἀμιλήσαμεν εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος (σελ. 209 κξ.), ἕτερον μέσον πρὸς διευθέτησιν τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ ἦτο ἡ **διοργάνωσις τῆς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου**, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τρία σημεῖα: τὴν ἰδρύσιν ἰδιαιτέρας **οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς**, τὴν διὰ **χρεωλυσίου** διαρρύθμισιν τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ καὶ τὴν ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς **ἀνεξάρτητον διοίκησιν** τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου.

Περὶ τῆς ἰδρύσεως **οἰκονομ. ἐπιτροπῆς**, ὡς γνωστόν, ἐλήφθη φροντίς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ τοῦ Β' τῷ 1564, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ διαχείρισις τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ. Περὶ αὐτῆς ἐξεδόθησαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου δύο γράμματα, ἐν τῷ δεύτερον δεικνύει, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ ἰδρύθη ὄχι τόσο διὰ τὰ ὀγκούμενα χρέη, ὅσον διὰ τὰς περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν εἰσοδημάτων καταχρήσεις: κίνα ἐπιτηρούσης ὅλα εἰκὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, αἱ διδόμεναι ἐλεημοσύναι . . . δι' ἐπιτροπῶν . . . διεξάγονται καὶ ἀναλίσκονται ἐν χρείαις καὶ ἀνάγκαις καλῶς τε καὶ ὡς Θεῷ

φίλον καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι ἀρέσκον, μὴ ἀφαρπαζόμεναι ἢ ἰδιοποιούμεναι ραδιούργως παρά τινων, τὸ οἰκείον κακῶς βουλευθησομένων συστήσαι θέλημα» (Ἐκκλ. Ἀλ. τόμ. Γ' σελ. 157 κξ. πρβλ. τόμ. Α' Ἰουν. 1881 σελ. 21). Ἡ ἀνωτέρα διαχείρισις ἐν γένει τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου καὶ ἡ τῆς δοσοληψίας ἐπίβλεψις κατ' ἀρχὴν ἀνήκε βεβαίως καὶ πρότερον εἰς τὸν πατριάρχη, εἰς χεῖρας δὲ εἰδικοῦ ὑπαλλήλου ἢ ὑπαλλήλων (ὀφφικιαλίων) εὐρίσκειτο μόνον ἢ καθημερινῇ δοσοληψία καὶ τὸ ταμεῖον. Διὰ τοῦτο ὅτε αἱ καταχρήσεις αὐτῶν ἐφθασαν εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ὁ πατριάρχης ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ, διορίσας τὴν οἰκονομ. ἐπιτροπὴν ἐκ κληρικοῦ (τοῦ Μ. Οἰκονόμου) καὶ ἀρχόντων, εἰς οὓς παρεχωρήθη ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ πρότερον δὲν ἀνήκεν εἰς τὸν πατριάρχη, δηλονότι ἡ καθημερινῇ δοσοληψία καὶ τὸ ταμεῖον, ρητῶς δὲ ἐκράτησε τὴν ἐποπτείαν καὶ τὴν ἀνωτέραν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου, ὅχι εἰσάγων νέον τι, ἀλλὰ διατηρῶν, ὅ,τι καὶ πρότερον ἐκέκτητο. Τὸ ὑπὸ τοῦ ψευδοδαρθροῦ περὶ Διονυσίου τοῦ Α' λεγόμενον, ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχίαν (1488—91) αὐτὰ εἰσοδήματα ἦσαν εἰς τὰ χέρια του, διότι ἦτον ἐνάρετος» (Χρονικόν, ἐκδ. 1818 σελ. 427), σημαίνει ἀπλῶς, ὅτι ὁ Διονύσιος εἶχεν εἰς χεῖρας του καὶ αὐτὰ τὰ χρήματα, τὸ ταμεῖον, ὅπερ κατὰ τὰς πατριαρχίας ἄλλων δὲν εὐρίσκοντο εἰς χεῖρας αὐτῶν. Κυρίως λοιπὸν οἱ κληρικοὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐβοήθουν τὸν πατριάρχη εἰς τὴν ἐν γένει διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσι συνεργάται αὐτοῦ. Ὅτε μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, οἱ κληρικοὶ ἐξεγοπίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, τότε ἡ ἐνδημοῦσα σύνοδος ἦτο ἡ συνεργάτις τοῦ πατριάρχου καὶ ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν οἰκονομικῶν διὰ τοῦτο συνοδικὸς τό-

μος τοῦ 1635 λέγει τάδε: «ἀποφαινόμεθα ἔχειν αὐτοὺς (τοὺς ἐπιτρόπους) πᾶσαν ἐξουσίαν, ἣν ἔχει ἡ ἱερά ὀλόκληρος σύνοδος ἐπὶ πάντων τῶν ἐκκλ. δικαιωμάτων (προσόδων)... συνυπογράφοντες καὶ τὰ ἡμέτερα ὀνόματα, ἐπειδὴ τὰς ἡμετέρας γνώμας αὐτοῖς ἐμπιστεύομεν, ὡς ἐπιτρόπους τῆς ὅλης ἀδελφότητος τῶν ἀρχιερέων» (Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Δ' σελ. 472 κξ. Κ. Δελικάνη, Πατρ. Ἐγγρ. Γ' σελ. 323, πρβλ. καὶ τοὺς συνοδ. τόμους 1641 καὶ 1643 αὐτ. σελ. 309 κξ. 314 κξ.).

Ἢδη ὁ πρῶτος τὴν οἰκονομ. ἐπιτροπὴν τῷ 1564 συστήσας Ἰωάσαφ ὁ Α' προέβλεπεν αὐτὴν ἐνιαυσίαν καὶ διαρκῶς ἀνανεουμένην (Ἐκκλ. Ἀλ. Γ' σελ. 158). Ὁ συνοδικὸς τόμος τοῦ 1635 ἐπίσης προβλέπει τὴν οἰκονομ. ἐπιτροπὴν ἐνιαυσίαν καὶ διαρκῶς ἀνανεουμένην «μέχρις οὗ ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀπολυθῇ» (ἄρθρ. 7ον Α. Π. Κεραμέως, αὐτ. σελ. 475)¹. Ἐνιαυσίαν προβλέπουσιν αὐτὴν καὶ οἱ συνοδικοὶ τόμοι τοῦ 1641 καὶ 1643 (Κ. Δελικάνη, αὐτ. Γ' σελ. 309 κξ.). Πλὴν πάντα ταῦτα τὰ ἔγγραφα παρουσιάζοντα τὸν θεσμὸν τῆς οἰκονομ. ἐπιτροπῆς ἐκ νέου ἐγκαθιστάμενον, δεικνύουσιν, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται δὲν ἐτηροῦντο καὶ ὅτι ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ δὲν ὑφίστατο διαρκῶς. Ἰνωρίζομεν ὅτι ἐντὸς τοῦ 17ου αἰῶνος τὸ Πατριαρχεῖον ἔσχεν οἰκονομ. ἐπιτροπὴν ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Κονταρῆ 1635, Παρ. θενίου τοῦ Α' 1643, Ἰωαννικίου τοῦ Β' 1651, Διονυσίου τοῦ Δ' 1673 καὶ 1678 (Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Δ' σελ. 350, 471 κξ. Ἀναλ. Ἱεροσ. Σταχ. Δ' σελ. 100, Ἐκκλ. Ἀλ.

1. Σιγίλλιον Παρθένιου τοῦ Α' 1641 λέγει «ἄχρις οὗ σκληροῦσιν πάντα καὶ ἀπαλλαγῆ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡμεῖς τῆς ἐνοχῆς αὐτῶν». (Κ. Δελικάνη, αὐτ. Γ' σελ. 306).

Δ, 255, 256. Κ. Δεληκάνη, αὐτ. Γ' σελ. 309 κξ. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. Γ' σελ. 586. Α' πατρ. κώδιξ, σελ. 640 κξ.). Τὰ παραδείγματα ταῦτα διὰ νέων ἐρευνῶν δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσιν. Ὁ φίλος κ. Μ. Γεδεῶν ἀπέδειξε τὴν οἰκονομικὴν ἐπιτροπὴν ἐντὸς τοῦ 18ου αἰῶνος διαρκῶς ὑφισταμένην ἀπὸ τοῦ 1740 - 1755, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐν ἀσσίαν, πλὴν τῶν ἐτῶν 1752 - 54, ὅτε συνεχῶς παρέμενεν, ἴσως ἐκ νέου ἐκλεγείσα, ἢ αὐτὴ ἐπιτροπὴ (*Ἐκκλ. Ἄλ. I, σελ. 156 κξ.). Ἐκτοτε τὸ οἰκονομ. πατριαρχεῖον ἐκέκτητο, ὡς φαίνεται, τακτικῶς οἰκονομ. ἐπιτροπὴν (πρβλ. Mansi τόμ. 38 σελ. 683, κξ. ἄρθρ. 13ον καὶ σελ. 941 κξ. ἄρθρ. Βον). Ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἐξ ὀφθικιαλίων καὶ ἀρχόντων, εἶτα εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν παρεπιδημοῦντες ἀρχιερεῖς καὶ τέλος ἀπηρτίζετο ἐξ ἀρχιερέων καὶ ἀρχόντων. Ἡ τελευταία αὕτη τροποποίησις ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ἔκτοτε ὁ τρόπος οὗτος τοῦ καταρτισμοῦ ἦτο ὁ κανὼν. Ἀπαντῶσι βεβαίως ἑξαιρέσεις, καθ' ἃς ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ ἀπηρτίζετο ἐξ ἀρχιερέων μόνον ἢ μόνον ἐκ λαϊκῶν, πλὴν μὴ ἔχοντες πρὸ ἡμῶν τὴν ὄλην σειρὰν, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν, ἀν αἱ ἑξαιρέσεις αὗται κατέστρεφον τὸν κανόνα (*Ἐκκλ. Ἄλ. Α' 21, Γ' 158, Δ' 254 κξ. 256, I, 148, 155 κξ. Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Δ' σελ. 472 κξ. Ἀναλ. Ἱεροσ. Σταχ. Δ' σελ. 100. Κ. Δεληκάνη, Πατρ. Ἑγγρ. Γ' σελ. 309 κξ. Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. Γ' σελ. 586, 602, Mansi τόμ. 38, σελ. 669 καὶ 943. Ἰψηλ. Τὰ μ. τ. ἄλ. σελ. 370. Μακραιῶς σελ. 218 καὶ 411)². Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς οἰκονομ. ἐπι-

2. Ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Κονταρῆ (1638) ἀπεφαστίθη, ὅτις ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ περιλάβη 4—5 ἀρχιερεῖς καὶ 3 κληρικούς ὡς βοηθούς. Οἱ κληρικοί οὗτοι θὰ ἴσαν ἐκ παντός τοῦ κλήρου, ἀρα οὐ κατ' ἀνάγκην ὀφθικιαλίοι τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς. Ἄμφότερα εἶναι

πιτροπῆς δὲν ἦτο πάντοτε ὁ αὐτός, ποικίλων ἀναλόγων τῶν περιστάσεων καὶ κυμαινόμενος μεταξὺ 3 καὶ 24. Ὁ συνοδικὸς τόμος τοῦ 1635 προβλέπει καὶ μισθὸν διὰ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς (ἄρθρ. 7ον Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Δ' σελ. 475), ὁ δὲ συνοδικὸς τόμος τοῦ 1825, ἐπειδὴ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἐπιτρόπων τοῦ κοινοῦ ὀλίγοι μόνον μετεῖχον τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀποφασίζει τὸν διορισμὸν ἐμμίσθου ταμίου, εἰς ὃν ἀνατίθεται ἡ καθημερινὴ δοσοληψία, πρὸς τούτοις ὁμοῦ ἐκ μὲν τῶν δεκαοκτὼ λαϊκῶν ἐπιτρόπων ὀρίζονται τρεῖς, ἐκ δὲ τῶν ἀρχιερέων δύο, οἵτινες ἐπὶ ἓνα μῆνα θὰ ἐποπτεύωσι τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κοινοῦ. Οἱ λαϊκοὶ θὰ συνέρχωνται τρίς τῆς

σημεῖα τῶν καιρῶν ἡ δύναμις τῶν ὀφθικιαλίων εἶχε παρέλθῃ ἀνεπισημειῖται. Ἡ καθαίρεσις Κυρίλλου τοῦ Κονταρῆ ἀναφέρει οἰκονομ. ἐπιτρόπους ἐξ ἀρχιερέων, κληρικῶν καὶ ἀρχόντων, (Α. Π. Κεραμέως, Ἀναλ. Ἱ Σταχ. Δ. σελ. 100). Ἄν πρόκειται περὶ τῆς τοῦ ἐτους 1635, τότε αὕτη καταρτίσθη οὐ μόνον ἐξ ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν, ὡς ὁ μνημονευθεὶς τοῦ ἐτους ἐκείνου τόμος λέγει, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρχόντων. Τῆ 1643 ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ ἀπηρτίσθη κυρίως ἐκ δύο ἀρχιερέων καὶ τριῶν τοῦ κλήρου, ἐτέρων δὲ ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν καὶ συστάσει καὶ βοηθείᾳ αὐτῶν μετὰ ἐνός τῶν πρώτων κληρικῶν (Κ. Δεληκάνη, Πατρ. Ἑγγρ. Γ' σελ. 316, ἐν σελ. 319 ὀρίζεται καὶ ἕτερος τῶν πρώτων κληρικῶν). Ὡς ἐκ τοῦ ἐγγράφου φαίνεται τὰ κύρια πρόσωπα ἦσαν οἱ ἀρχιερεῖς. — Ἄλλοτε, ἔγνωστον πότε ἀκριβῶς πάντως ὁμοῦ πρὸ τοῦ 1759, ἡ οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ ἀπηρτίσθη ἐκ τριῶν ἀρχιερέων, τριῶν ἀρχόντων καὶ τεσσάρων ἀντιπροσώπων τῶν ἐμπορικῶν συστημάτων, τῆ 1776 καὶ ἐκ 3 (4) ἀρχιερέων καὶ 10 (8) προκρίτων τῶν ρουφετιῶν ἴτοι ἐδναβίων. Φαίνεται, ὅτι οἱ ἀρχόντες τὴν ἐν τῇ οἰκονομ. ἐπιτροπῇ θέσιν τῶν ἀπὸ τῶν μελῶν τοῦ 18ου αἰῶνος παρεχώρησαν τοῖς προκρίτοις τῶν συντεχνιῶν.

ἐβδομάδος, οἱ ἀρχιερεῖς καθ' ἐκάστην. Μετὰ τὴν πάρο-
δον ἐκάστου μηνὸς καὶ τὴν σχετικὴν λογοδοσίαν ἄλλοι
τῶν ἐπιτρόπων θὰ διαδέχωνται αὐτοὺς (Σκόλωφ, Ἡ Ἐκ-
Κωνσταντινουπόλεως, παράρτ. σελ. 86 κξ.).

Τίνα εἰσοδήματα ὑπήχθησαν εἰς τὴν οἰκονομ. ἐπι-
τροπὴν ἅμα τῇ ἰδρύσει αὐτῆς, πληροφοροῦσιν ἡμᾶς τὰ
δύο μνημονευθέντα γράμματα Ἰωάσαφ τοῦ Β' (1564),
δι' ὧν ἀκριβῶς ἰδρῦθη αὕτη. Κατὰ τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν
ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ ὠρίσθη «εἰς διοίκησιν αὐτῶν (τ. ἔ. τῶν
ὑπὸ τοῦ Ἰωάσαφ δωρηθέντων χιλίων χρυσῶν) καὶ τῶν ἐ-
λευσομένων χρημάτων πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν» δηλ.
αὐτῶν ψυχικῶν δόσεων καὶ εὐεργεσιῶν τῶν εὐσεβῶν
(Ἐκκλ. Ἀλ. Α' Ἰουν. 1881 σελ. 21), κατὰ δὲ τὸ δεύτε-
ρον ὑπάγονται εἰς αὐτὴν καὶ διδόμεναι ἐλεημοσύναι τῶν
θεοφυλάκτων ἀθηνῶν καὶ εὐσεβεστάτων χριστιανῶν καὶ
ἀρχόντων, ἐξαιρουμένων τῶν ἐκ παντὸς τόπου καὶ χώρας
διὰ πιττακίου πεμπομένων χρημάτων τῶν κατὰ καιροὺς πα-
τριάρχῃ ψυχικῆς σωτηρίας χάριν» (αὐτ. Γ' σελ. 158). Νο-
μίζει τις, ὅτι ἀκόμη εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν
μόνοι τοῦ πατριαρχείου πόροι ἦσαν αἱ ἐλεημοσύναι, ἀλλ'
ἐν πρώτοις, καθ' ἃν χρόνον ἐγράφοντο τὰ γράμματα ταῦτα
εἶχον ἀναμφιβόλως εἰσαχθῆ τὰ **ἐμβατικά** (πρὸ τοῦ 1545),
ἔπειτα δὲ καὶ αἱ **ζητεῖαι** (πρὸ τοῦ 1556). Αἱ ζητεῖαι δὲν
ἀπετέλουσαν σταθερὸν ἐτήσιον εἰσόδημα, ἀλλὰ τὴν ἀσφα-
λιστικὴν δικλείδα, δι' ἣς εὐρισκόν ἀνακούφισιν ἐν λίαν
στενοχάροις στιγμαῖς, τὰ δὲ ἐμβατικά ἔμενον ἀκόμη
πρὸς ὄφελος τοῦ πατριάρχου καὶ μόνον, ὅτε μετὰ τὴν κα-
τάργησιν αὐτῶν πάλιν εἰσῆχθησαν (1605), διετέθησαν
ὑπὲρ τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ. Ὡστε εἰς χεῖρας τῆς οἰκονομ.
ἐπιτροπῆς ἐδόθησαν πράγματι μόνον τὰ ἐκ τῶν ἐλεῶν εἰ-
σοδήματα καὶ ἐξ αὐτῶν πάλιν ὠρισμένη κατηγορία ἔμε-
νευ ἐπίσης πρὸς ὄφελος τοῦ πατριάρχου. Ἐκ τούτων φαί-
νεται, ὅτι νῦν πρῶτον ἤρχισε νὰ γίνεται εὐκρινὴς διάκρι-

σις τῶν ἰδιαιτέρων εἰσοδημάτων τοῦ πατριάρχου ἀπὸ τῶν
εἰσοδημάτων τοῦ πατριαρχείου ἢ τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' αὕτη δὲν
διετηρήθη ὡς ἐν ἀρχῇ ὠρίσθη. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον
αἰῶνα, ὡς πλεῖστα ἐγγράφα δευκνύουσιν³, εἰς χεῖρας τῆς οἰ-
κονομ. ἐπιτροπῆς εὐρίσκοντο τακτικῶς **«πάντα τὰ εἰσοδή-
ματα»** τοῦ οἴκου. Πατριαρχείου, ἐξ αὐτῶν δὲ ἀπαριθ-
μοῦνται ὀνομαστὶ τὰ προερχόμενα ἐξ **ἐλεημοσυῶν,
ζητειῶν, κληρονομιῶν, ἐξαρχιῶν, σταυροπηγιῶν, ἐμ-
βατικῶν, χειροτονιῶν ἀρχιερέων, φιλοτίμων ζητομη-
ριῶν, μπακίων ἢ βακίων.** Πρὸς συντήρησιν τοῦ πα-
τριάρχου ἢ τῆς αὐτῆς ἔμενον τὰ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν
γραμμμάτων, **ιερόπραξιῶν, καὶ δὴ χειροτονιῶν ἱερέων
καὶ διακόνων**⁴. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῆ τὸ πα-
τριαρχικὸν **φιλοτίμον**, ἐννοεῖται ἀφ' ὅτου τούτο εἰσῆ-
χθη. Ἀπὸ τοῦ 1775—1785 ὁ πατριάρχης εἶχε καὶ μι-
σθὸν (κατ' ἀρχὰς 600 γρόσια μηνιαίως, ἀπὸ τοῦ 1780 γρό-
σια 750).

Δεύτερον σημεῖον τῆς διοργανώσεως τῆς διαχειρίσεως
τῶν οικονομικῶν τοῦ πατριαρχείου ἦτο ἡ διὰ **χρεωλυσίου**
διαρρύθμισις τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ. Τὸ χρέος τοῦ κοινοῦ
ἐπεφορτίσθη εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἀναλόγως τῶν χρημα-
τικῶν αὐτῶν πόρων. Οὕτω προέκυψαν τὰ χρέη τῶν ἐπαρ-
χιῶν. Ἐκάστης ἐπαρχίας τὸ χρέος ἐνεδύετο εἰς αὐλικὰς

3. Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Δ', κξ.Κ. Δελφικῶν, Πατρ. Ἐγγρ.
Γ', 321 κξ. 317. 316. Κ. Σάβα, Μεσ. Βιβλ. Γ' σελ. 386. Δ' Πατρ.
κώδ.ξ. σελ. 642. Ἐκκλ. Ἀλ. Ι. 155. Mansi τομ. 36, 666 κξ. ἀρθρ.
12ον, 669. Ἐκκλ. Ἀλ. Δ. σημ. Mansi τόμ. 38, 941 κξ. ἀρθρ. 8ον.

4. Ἐν συνοδικῷ τόμῳ τοῦ 1661 ἀπαντῶσι καὶ τὰ πατριαρχικῶν
χαρτίων (χαρτίων) καὶ τοῦ καταστάτου καὶ τινῶν ἐξαρχιῶν. Κ.
Σάβα αὐτ.

ὁμολογίας» (500 -- 5 χιλ. γροσίων ἐκάστης πρὸς 10 ο]ο), φερούσας τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἀρχιερέως αὐτῆς, πρὸς δὲ τῶν ἐν ἐν Κ) πόλει ἐνδημούντων ἀρχιερέων ὡς μαρτύρων. Ἐκαστος ἀρχιερεὺς ἦτο ὑπόχρεως ἐκ τῶν ὁμολογιῶν τῆς ἐπαρχίας του κατ' ἔτος νὰ ἐξοφλῇ ὀρισμένον ἀριθμὸν, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸ χρεωλύσιον. Ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πατριαρχείου, τῶν χρηματικῶν πόρων τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ ὑπάρχοντος ἤδη χρέους αὐτῆς ἐγένετο ἐπαύξησης τοῦ χρέους αὐτῆς εἰς ἐκάστην ἐκλογὴν νέου ἀρχιερέως, ὅστις δανειζόμενος τὸ σχετικὸν ποσὸν κατέβαλλεν αὐτὸ εἰς τὸ κοινόν, ἐκδίδων συγχρόνως ἀνάλογον ἀριθμὸν νέων ὁμολογιῶν. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τούτου, ὅταν τὸ διὰ τὸ ταμεῖον τοῦ κοινοῦ ὑπολειπόμενον χρέος μεγάλως ἠϋξανε, τὸ πλεονάζον ἐμοιράζετο πάλιν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐπερχομένης οὕτω ἐπαύξησης τῶν ἐπαρχιακῶν χρεῶν⁵ (Mansi τόμ. 40, 95 κξ. Ἐκκλ. Ἄλ. ΚΑ', σελ. 406 κξ. πρβλ. καὶ σελ. 384 κξ.)

Εὐκόλως ἐννοεῖ τις, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης διαρρυθμίσεως τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ αἱ **ζητεῖαι** κατέστησαν περιτταί, ἀντικατασταθεῖσαι διὰ τοῦ ἦττον ἐπαχθοῦς τρόπου, τῆς πληρωμῆς δηλ. **χρεωλύσιου**. Τὴν νέαν ταύτην διαρρυθμίσειν ἀπαντῶμεν ἐν ἐγγράφοις τοῦ 1775 καὶ 1757 (Mansi 36, 941 κξ. 663 κξ.), οἱ συνοδικοὶ τόμοι τοῦ 1635, 1641 καὶ 1643 ἀγνοοῦσιν ἀκόμη αὐτήν (Λ. Π. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Δι' 471 κξ. Κ. Δεληκάνη, Πατρ. Ἐγγρ. Γ' 309 κξ.), ἐγγραφον δὲ τοῦ 1741 ἀφέρει ἀκόμη ὑφισταμένας τὰς ζητείας (Ἐκκλ. Ἄλ. Γ' σελ. 155). Ἡ δὲ ὁμολο-

5. Περί ὁμοίων ἀξιώσεων ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Ἀρχιδιῶν, ἰδε Galzer, Dor. Patr. V, Achirida, σελ. 108—110. Τῷ 1624 συνοδικὸς τόμος θεσπίζει, τοῦ λοιποῦ οὐδεμίαν ἐπαύξησης χρέους τῶν ἐπαρχιῶν νὰ γίνεται (Σκόκωφ, αὐτ. σελ. 82). Ἐπισημῶς;

γιῶν καὶ χρεωλύσιου διαρρυθμίσεως τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ εἰσῆχθη ἄρα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1741 καὶ 1757. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χρεωλύσιου τὸ ὅλον χρέος τοῦ κοινοῦ κατεμνήθη εἰς χρέη ἐπαρχιακά, ἔμεινεν ὅμως καὶ πάλιν ἰδιαίτερον χρέος τοῦ κοινοῦ. Αἱ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀναγραφαὶ τῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιτροπὴν ὑπαγομένων εἰσοδημάτων ἀναφέρουσι βεβαίως μόνον τὰ πρὸς τὸ χρέος τοῦτο τοῦ κοινοῦ σχετιζόμενα εἰσοδήματα καὶ διὰ τοῦτο δὲν μνημονεύονται ἐν αὐταῖς τὰ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν πληρωνόμενα **χρεωλύσια**, ὡς ἀναφερόμενα εἰδικῶς εἰς τὰ ἰδιαίτερα χρέη τῶν ἐπαρχιῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιτροπὴν ὑπαγομένων εἰσοδημάτων ἐμφανίζεται νῦν νέον τοιοῦτον, τὸ **ζητομήριον**, ἀλλὰ τοῦτο οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ **χρεωλύσιον**. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς:

α') Τὸ **ζητομήριον**, ὡς τὸ **χαράτιον** καὶ τὸ **μηρίον**, ἦτο προσωπικὴ τῶν ἀρχιερέων τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου φορολογία καὶ ἐρρίπτετο κατ' ἔτος ἐπ' αὐτῶν, ἐνῶ τὸ **χρεωλύσιον**, πληρωνόμενον ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμ. πατριαρχείου, δὲν ἐρρίπτετο καὶ δὴ κατ' ἔτος, ἀλλ' ὀρίζετο καὶ ἔμεινε τὸ αὐτό, ἐφόσον δὲν ἐγένετο ἐπαύξησης τοῦ χρέους τῆς ἐπαρχίας. Ἄ'Εξέταζον οἱ ἐπιτροποὶ τὰ χρέη ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ τί ἐξέπεσε κάθε ἀρχιερεὺς ἀπὸ τὸ παλαιὸν χρέος καὶ διάρριζον καὶ τὸ τί νὰ ἐκπίπῃ **εἰς τὸ ἕξῃς** κάθε ἕνας τὸν **καθέκαστον χρόνον** ἐν τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ τοῦ Ἱψηλάντου (τὰ μ. τ. ἄλ. σελ. 548), ἀφορώσῃ εἰς τὸ ἔτος 1775, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸ **χρεωλύσιον**.

β') Τὸ **ζητομήριον** ἐνίοτε ἠμαγκάζοντο οἱ ἀρχιερεῖς νὰ προεξοφλῶσι, κρατοῦντες τόκον προεξοφλήσεως. Οὕτω τῷ 1756—57 (Ἰνδ. 8η) εἶχεν ἤδη πληρωθῆ τὸ **ζητομήριον** τῆς 7ης Ἰνδικτ. (1757—58), εἶχε ριφθῆ τὸ 8ης 8ης (1758—59), ὅπερ ὅμως δὲν εἶχεν ἀκόμη πληρωθῆ, ἐπρόκειτο δὲ νὰ ρι-

φθῆ καὶ τὸ τῆς 3ης (1759—60), ἅτινα ἔμελλον νὰ πληρωθῶσι ὁμοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως οἱ ἀρχιερεῖς διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς τοῦ πατριαρχείου ἀνάγκας μὴ κρατήσωσι τὸν προεξοφλήσεως (Mansi τόμ. 38, σελ. 667). Ἡ πληρωμὴ τοῦ **ζητομηρίου** παρίσταται οὕτω συγκεντροῦσα τὸ ἄμεσον ἐνδιαφέρον τοῦ πατριαρχείου, ἢ δὲ μὴ κατακράτησις τόκου προεξοφλήσεως ἐπεβλήθη ὑπὸ ἐξαιρετικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν. Πάντα ταῦτα εἶναι ἀκατανόητα, ἂν τὸ **ζητομηρίον** ἦτο τὸ χρεωλύσιον τῶν ἐπαρχιακῶν χρεῶν, ὧν ἡ πληρωμὴ ἐνδιέφερε κατὰ πρῶτον καὶ κυρίως αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας.

Δὲν εἶναι ἄρα ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ Ἀμασείας Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, ὅτι τὰ **ζητομήρια** ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας **ζητείας** (Ἐκκλ. Ἀλ. ΚΑ', σελ. 385), διότι τὰς **ζητείας** εἶχεν ἀντικαταστήσῃ τὸ **χρεωλύσιον**⁶. Ἄν μὴ πάντα ἀπατῶσι, τὸ **ζητομηρίον** σχετίζεται πρὸς τοὺς ἐτησίους κυβερνητικοὺς φόρους καὶ ἄλλα συναφῆ ἔξοδα. Ὁν τρόπον ἐν γράμμασιν Ἱερεμίου τοῦ Β' τῶν ἐτῶν 1590, 1591, 1595, ἐν συνοδικοῖς γράμμασι Κυρίλλου τοῦ Α' 1624, Ἰωαννικίου τοῦ Β' 1646, Παΐσιου τοῦ Α' 1652, Διονυσίου τοῦ Γ' 1662 καὶ 1685 (Σάβα, Σχεδ. σελ. 161, 164, 194, Α. Π. Κεραμέως Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχ. Δ', σελ. 96, 14, Σάβα, Μεσ. Βιβλ. Γ' σελ. 589, 596, 597) ἀπαντᾷ, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς ὤφειλον νὰ πληρῶνωσι **χαράτσιον**⁷ καὶ **ζητείας**, οὕτω νῦν ὤφειλον νὰ

6. Πρὸβλ. Ὑψηλ. σελ. 652, ἐνθα λέγεται, ὅτι τῷ 1787 μέρος τοῦ πλεονάζοντος χρέους τοῦ κοινοῦ ἐπιφορτίσθη εἰς τινὰς ἐπαρχίας ἐπὶ τῷ ὄρῳ ὅπως ἐπὶ 5 ἐτη μὴ πληρῶσασιν χρεωλύσιον. Ἀναστολὴ προσωρινῆ διὰ τινὰς ἐπαρχίας τοῦ χρεωλύσιου καὶ ἐπιφορτίσις **ζητείας** (πρὸβλ. Σκόλωφ. αὐτ. σελ. 129).

7. Ἐν συνοδικῇ πράξει ἐπὶ Τιμοθέου τοῦ Α. (1615) ὀνομάζεται «τὸ νενομισμένον ἐτήσιον» (Α. Π. Κ. Ἱεροσ. Βιβλ. Δ' σελ. 21).

πληρῶνωσι **ζητομηρίον**⁸ καὶ **χρεωλύσιον**. Ἀνάλογόν τι παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Ἀχριδῶνι ἐνθα οἱ ἀρχιερεῖς κατ' ἔτος ἐπλήρωνον ἀφενὸς **χαράτσιον** (**βασιλικὸν δόσιμον, βασιλικὸν μηρίον**), ἀφετέρου, διὰ τὰ **χρεῖα τοῦ κλίματος** ἕτερον ποσὸν (H. Gezler, αὐτ. σελ. κξ.). Τὸ **ζητομηρίον**, ὃν τὸ ἐκ τοῦ **χαράτσιου** καὶ **μηρίου** καὶ οἴου. δῆποτε ἄλλου κυβερνητικοῦ φόρου εἰς ἕκαστον ἀρχιερέα τοῦ οἴκου. θρόνου ἀναλογοῦν μερίδιον, ἐπληρῶνετο μὲν ὑφ' ἑκάστου αὐτῶν προσωπικῶς, ἦτο ὅμως πάντοτε ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπαρχίαν, ἣν ἑκάστοτε εἶχεν. Αἱ **ἐπιτροπὴς** καὶ αἱ **βοιθεῖαι** ἐξήκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν διὰ χρεωλύσιου διαρρῦθμισιν τοῦ χρέους τοῦ κοινοῦ (διὰ τὸ ἔτος 1749 ἰδ. Ἐκκλ. Ἀλ. Α' σελ. 118 κξ. διὰ τὸ ἔτος 1757 ἰδ. Mansi, 38, 665).

Τρίτον σημεῖον τῆς διοργανώσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου, ἦτο ἡ **ἀνεξάρτητος διοίκησις αὐτῶν ὑπὸ τῆς οἴκου. ἐπιτροπῆς**⁹. Ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, οἱ

8. Νῦν ἐδημιουργήθη ὁ ὅρος **ζητομηρίον** ἀντὶ **χαράτσιου** καὶ **μηρίου**. Ἐν πάσει περιπτώσει ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν εἰσοδημάτων τῆς οἴκου. Ἐπιτροπῆς πρότερον ἔχι μόνον τὸ **ζητομηρίον** δὲν ἀπαντᾷ, ἀλλ' οὔτε **χαράτσιον** ἢ **μηρίον**. Ἴσως διότι ἡ πρὸς τὴν κυβέρνησιν καταβολὴ τῶν ἐτησίων φόρων τότε δὲν ἐγένετο διὰ τῆς οἴκου. ἐπιτροπῆς καὶ νῦν πρῶτον ἀνετέθη εἰς αὐτὴν (Α. Π. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Δ' σελ. 473. Κ. Δελνίκαν, Π. Ἑγγρ. Γ' σελ. 323, 312, 317 Ἐκκλ. Ἀλ. Γ. σελ. 155, ἐν πλείσι τούτοις μεταξὺ τῶν καθυκόντων τῆς οἴκου. ἐπ. δὲν ἀναφέρεται ἡ πληρωμὴ τῶν κυβερνητικῶν φόρων, ἐνῶ διὰ τὴν νέαν περίοδον ἰδε Mansi, 38, 943).

9. Ἡ ἀνεξάρτητος τῆς οἴκου. ἐπιτροπῆς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς καλλιτέραν τακτοποίησιν τῆς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου. «ἐξέδοικαν κώδικας φοινικοθυφεῖς», «εἰπέδειξαν νοτάριον» «ἐγκαθίδρυσαν ψάκον τ. δ. κορβανῶν», ἀγκατέστησαν πρόπολον αὐ-

τοῦτο κατορθώσαντες δὲν ἐκινούνοτο ὑπὸ τοῦ πάθου μόνον τῆς διορθώσεως τῶν οικονομικῶν τοῦ πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐλατηρίων, ἀσχέτων ὅλως πρὸς αὐτά. Ποία ἦτο ἡ θέσις τῆς οικονομ. ἐπιτροπῆς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεώς της δεικνύουσιν αὐτὰ τὰ δύο ἔγγραφα τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου (1564), δι' ὧν ἀκριβῶς πρώτην φοράν ἰδρῦθη αὐτή. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν λέγει: «ὥστε ἐπιβλέπειν καὶ φροντίζειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι καὶ παραλαμβάνειν (τὰ εἰσοδήματα) . . . καὶ εἰ δεήσει δαπανᾶν οὐκ ἄνευ εἰδήσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὡς ὀφειλοῦσης ὑπὲρ πάντα λόγον ἀποδώσειν τῷ ἀδεκάστῳ κριτῇ», τὸ δὲ δεύτερον «εἶνα ἐπιτηρεύσης, οἷα εἰκός, τῆς ἡμῶν μετριότητος. . . διεξάγωνται καὶ ἀναλύκωνται (τὰ εἰσοδήματα) ἐν χρείαις καὶ ἀνάγκαις καλῶς τε καὶ ὡς Θεῷ φίλον καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι ἀρέσκον» (Ἐκκλ. Ἀλ. Α' Ἰουν, 1881 σελ. 21 Γ' σελ. 157 κξ.).

τοῦ καὶ δαδοῦχον καὶ θεραπευτήν», κατέγραψαν εἰς νέους κώδικας τὸ χρέος τοῦ κοινοῦ, κατέγραψαν τὰ χρέη τῶν ἐπαρχιῶν (ἢ τοῦ 1757 σχετικῆ ἀπόφασις Mansi 38, 663 κξ. ἀρθρ. 9ον εἶχε μείνη ἀνεφάρμοστος), ἀπληθύνσαν τὰς προσόδους τῶν ἀρχιερέων (Μακρ. σελ. 394 κξ.). Κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ρέοντος Διονυσίου (1823) τὸ αὐλικὸν χρέος ἐκάστης ἐπαρχίας ἦτο κατεστρωμένον ἐν τῷ κώδικι, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἀρχιερέως καὶ ἐσφραγισμένον διὰ τῆς ἐπαρχιακῆς σφραγίδος (Mansi 40, 98 κξ.). «Ὅταν αὐτῶν λέγεται καὶ ὁμολογίαι ἐφυλάσσοντο κατεστρωμένοι εἰς τοὺς κώδικας τοῦ κοινοῦ καὶ ἐλέγοντο ὡς ἐκ τοῦ χρέους αὐλικαί» νοεῖται, ὅτι αἱ ὁμολογίαι κατεχωρίζοντο ἐν τῷ κώδικι κατ' αὐξοῦντα ἀριθμὸν, ὃν ἐλάμβάνε καὶ ἐκάστη ὁμολογία, κἀτωθὶ τοῦ ὁποῦ ἐτίθετο ἡ σφραγίς τοῦ κοινοῦ (Ἐκκλ. Ἀλ. ΚΑ' σελ. 406). Ἡ σφραγίς τοῦ κοινοῦ ἐνεῖχε τὴν λέξιν κώδιξ. Ἡ τακτοποίησις αὐτῆ φαίνεται εἰσελθεῖσα κατὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς οικονομ. ἐπιτροπῆς, διατηρηθεῖσα καὶ μετὰ ταῦτα.

εἰς χεῖρας τῆς οικονομ. ἐπιτροπῆς εὐρίσκετο λοιπὸν ἡ καθημερινὴ δοσοληψία καὶ τὸ ταμεῖον ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτεῖαν τοῦ πατριάρχου, ἀπὸ δὲ τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν καὶ τῆς συνόδου. Ἐκτὸς τούτου ἡ σκέψις περὶ τῶν οικονομικῶν τοῦ πατριαρχείου, περὶ τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῆς αὐξήσεως αὐτῶν, περὶ τῶν ἐξόδων καὶ τῆς ἐλαττώσεως αὐτῶν, καὶ ὅπερ μείζον, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων, ἐνὶ λόγῳ, ἢ ἀνωτέρα διοικήσεις τῶν οικονομικῶν τοῦ πατριαρχείου ἀνήκεν εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν ἐποπτεῖαν. Τῷ 1757 ἐγένετο ἀπόπειρα, ὅπως ἡ οικονομ. ἐπιτροπὴ συμμετάσχη τῆς ἀνωτέρας διοικήσεως τῶν οικονομικῶν¹⁰. Ἡ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνελθοῦσα γενικὴ συνέλευσις μεταξὺ ἄλλων ἀπεφάσισε τὰ ἑξῆς: ἡ γνώμη τῆς οἰκ. ἐπιτροπῆς εἶναι ἀπαραίτητος α') ἐν τῇ ζητήσει ἐλεημοσύνης καὶ ἐξαρχικῆς βαθείας, β') ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ ποσοῦ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀρχιερέων, εἰς ὧν τὰς χρεωστικὰς θὰ ὑπέγραφον καὶ οἱ ἐπίτροποι καὶ γ') ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ ποσοῦ τοῦ ζητομηρίου (Mansi τόμ. 38. σελ. 663 κξ.)¹¹,

10. Ἡ διὰ τῶν συνοδικῶν τόμων τῶν ἐτῶν 1635, 1641 καὶ 1643 ἐπέκτασις τῆς ἐξουσίας αὐτῆς ἐφ' ὅλης τῆς διοικήσεως τοῦ πατριαρχείου προῆλθεν ἐκ λόγων διοικητικῶν καὶ εἶναι δόχτος πρὸς τὸ ἐνταῦθα ἐξεταζόμενον ζήτημα. Περὶ αὐτῆς ἐπραγματεύθημεν ἐν τῷ 6' τεύχει τοῦ «Ν. Ποιμένος» σελ. 113.

11. Ὅτι πρὸς τούτοις ἡ γνώμη τῆς οἰκον. ἐπιτροπῆς θὰ ἦτο ἀπαραίτητος ἐν τῇ πρὸς τὴν κυβέρνησιν δι' οἰκονομικῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιθέσεων ἀπὸς οἰκονομικῶν πατριαρχικοῦ ἀρχιεπίσκοπου, ὀφειλεταί, νομίζομεν, εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἐτῶν ἀρξαμένην τάσιν πρὸς ἐπισκοπιότητα καὶ διὰ νόμου ὀριζομένην ἀνάμειν τῶν λαϊκῶν ἐν τοῖς ἐκκλησιάζουσιν. Τῷ 1757 ἡ οἰκον. ἐπ. εἶχεν ἀπαρτιθῆναι ἐκ 3 ἀρχιερέων καὶ 10 προκρίτων τῶν ρουφειῶν.

ἀλλ' ἀναμφιβόλως ταῦτα ὑπῆρξαν μικρᾶς διαρκείας, ἢ δὲ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ ἀπέμεινεν ἔχουσα εἰς χεῖράς τῆς κυρίως τὴν καθημερινὴν δοσοληψίαν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου. Τοῦτο ἐξάγεται ἐξ ὧν ὁ Μακρῆος λέγει περὶ τοῦ πατριάρχου Προκοπίου θέσαν. τὸς τῷ 1785 τέρμα εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1775 ἀνεξαρτησίαν τῆς οἰκονομ. ἐπιτροπῆς, ὅτι ἀεζήτει λόγον ἀκριβῆ τῶν πράξεων τῶν, δεσποτικῶς ἐπιτάσων αὐτοῖς τὰ δέοντα καὶ περιορίσας αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ δικαίαν δοσοληψίαν (σελ. 341 κξ.). Ἐντεῦθεν μανθάνομεν λεπτομερέστερον τὴν καὶ πρὸ τοῦ 1775, πρὸ δηλ. τῆς ἀνεξαρτησίας, θέσιν τῆς οἰκονομ. ἐπιτροπῆς. Ἦνε ἀληθές, ὅτι ἐν γράμματι τοῦ 1740 (*Εκκλ. Ἀλ. I. σελ. 185) λέγοντα τάδε: «δεδώκαμεν αὐτοῖς (τοῖς ἐπιτρόποις) ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν . . . λαμβάνειν εἰς χεῖρας αὐτῶν πάντα . . . τὰ εἰσοδήματα τοῦ κοινοῦ . . . **μυθηνός ἐναντιουμένου ἢ ἀντιλέγοντος.** αὐτοῖς τὸ παράπαν», ἐν ἐτέρῳ δὲ, ἀχρονολογητῷ μὲν, ἀναγομένῳ ὅμως πάντως πρὸ τοῦ 1759, τάδε: «ἵνα οἱ ρηθέντες ἀνωτέρω . . . **ὡς τέλειοι καὶ πληρεξούσιοι** ἐπίτροποι ἔχωσιν ἄδειαν **ἀναντιρρήτως** παραλαμβάνειν εἰς χεῖράς τῶν πάντα τὰ κοινὰ . . . εἰσοδήματα» (αὐτ. Δ' σελ. 238, σημ.), πλὴν πάντα ταῦτα δὲν πρέπει νὰ παρεξηγῶνται. Ἐξ αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ ἐν τῇ διαχειρίσει ἦτο ἀνεξάρτητος· πρόκειται ἀπλῶς περὶ τοῦ δικαιώματος τῶν οἰκονομ. ἐπιτρόπων νὰ παραλαμβάνωσι τὰ εἰσοδήματα τοῦ πατριαρχείου. Ἡ ἐνδημοῦσα σύνοδος ἀρκούντως ἤδη εἶχεν ἐνισχυθῆ καὶ ἀμέσως ἐπέδρα ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ θέλησις τοῦ πατριάρχου εἶχεν ἐν τοῖς οἰκονομικαῖς μεγάλῃν σημασίαν. Διὰ τοῦτο πατριάρχαι σῶφρονες καὶ δραστήριοι ἐτακτοποιοῦν ἐπιστητῶς τὰ οἰκονομικά, ἐνῶ ἀντιθέτως σπάταλοι καὶ ἀτάσθαλοι ἔφερον αὐτὰ εἰς ἐλεεινὴν θέσιν. Τὸ τοιοῦτο συνέ-

βαινε τοσοῦτο μᾶλλον, καθόσον πατριάρχαι, τοῦλάχιστον τινες, δὲν περιωρίζοντο νὰ ἔχωσι τὴν γενικὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν γενικὸν ἔλεγχον τῆς οἰκονομ. ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἀνεμιγνύοντο καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν καθημερινὴν δοσοληψίαν, ἣν ἐλάμβανον εἰς χεῖράς τῶν. Ὁ Ἰψηλάντης περὶ τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ τοῦ Β' (1757—6) παρατηρεῖ: «θεωρεῖ μὲ τοὺς ἐπιτρόπους ὁ Ἰωαννίκιος τοὺς λογαριασμοὺς τῆς **δοσοληψίας τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ περὶ τοῦ κοινοῦ**, παρόντων ἀρχιερέων καὶ ἀρχόντων» (τὰ μ. τ. ἄλ. σελ. 392), ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωαννίκιος ὁ Καρατζᾶς (1762—63) φαίνεται ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὰ εἰσοδήματα τοῦ πατριαρχείου (αὐτ. σελ. 391—393). Ὁ πατριάρχης Σαμουήλ ὁ Χαντζερῆς (1763—68 καὶ 1773—74) ἀναμφισβητήτως εἶχεν εἰς χεῖράς του τὴν δοσοληψίαν τοῦ πατριαρχείου (αὐτ. σελ. 396, 400, 407, 413, 414), τῷ δὲ 1772 ὁ πατριάρχης Θεοδοσίος κατηγγέλθη, ὅτι παραμελεῖ τὰς δοσοληψίας καὶ τὰ δίκαια τῶν δανειστῶν (αὐτ. σελ. 477).

Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς ἐπῆλθε ὡς ἀνωτέρω ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν, μόνον τῷ 1775. Ὁ Μακρῆος ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, πατριάρχου ὄντος Σωφρονίου τοῦ Β', ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ ἔλαβε τοσαύτην αὐτοτέλειαν καὶ ἡ δικαιοδοσία αὐτῆς τοσαύτην ἔκτασιν, ὥστε ἐπῆλθε διχοτόμησις τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν, καὶ τὴν μὲν πρώτην διετήρησεν ὁ πατριάρχης, ἐνῶ ἡ δεύτερα περιήλθεν εἰς χεῖρας τῆς οἰκονομ. ἐπιτροπῆς (σελ. 302 κξ.). Ἡ μεταβολὴ αὕτη παρίσταται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἔργον τῶν λαϊκῶν ἀρχόντων, μεθ' ὧν συνεφρόνουσι καὶ τινες μητροπολίται, τὸ δὲ σχέδιον αὐτῆς προσηνέχθη εἰς τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἣτις ἐξεβιάσθη εἰς τὴν ἀποδοχὴν αὐτοῦ, ἐξεδόθη δὲ καὶ σχετικὸν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα (*Εκκλ. Ἀλ. τόμ. Δ', σελ. 79 κξ. Mansi τόμ. 38, σελ. 941 κξ.). Αἱ

νέαι ἀποφάσεις ἐκτίθενται εἰς ἐννέα ἄρθρα¹², πλὴν ἡ σπουδαίτης τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς δὲν ἔγκειται ἐν τοῖς ἄρθροις τούτοις, ἀλλ' ἐν τῇ πρὸ τῶν ἄρθρων κειμένη δηλώσει τοῦ διατάγματος ὅτι οἰκονομ. ἐπιτροπὴ «θὰ διοικῆ μετὰ πληρεξουσιότητος ἀπάσας τὰς ἐκκλησι. ὑποθέσεις καὶ δοσοληψίας». Τὸ διάταγμα ὁμιλεῖ περὶ ἀνεξαρτήτου διοικήσεως ἀπασῶν τῶν ἐκκλησι. ὑποθέσεων, κυρίως ὁμῶς πρόκειται περὶ ἀνεξαρτήτου διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου. Ἀὐτὸς ὁ Μακρταῖος παρατηρεῖ «κατησχολοῦντο οὖν περὶ τὸ χρηματικὸν . . . καὶ κατ' ἐξουσίαν ἐπετέλουν τὰ δόξαντα, μικρὰ τῆς ἱεράς συνόδου φροντίζοντες» (σελ. 306). Νῦν δηλαδὴ ὄχι μόνον ἐν τῇ καθημερινῇ δοσοληψίᾳ ἀπηλλάγησαν τῆς κηδεμονίας τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἀνέλαβον καὶ τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου, αὐτεξουσίως μεριμνῶντες περὶ τῆς αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων, ἐλαττώσεως τῶν ἐξόδων καὶ αὐτεξουσίως ἐφαρμόζοντες τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν. Τὰ πράγματα ἐπανήλ-

12. Τὰ ἐνταῦθα ἡμῶς ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ ἐξῆς πρὸ τῆς ἐκλογῆς μητροπολίτου ἐπαρχίας τίνος ἢ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀνήκουσα (ὑπ' αὐτῆς ὀφειλομένη) ποσότης νὰ γίνηται ταχέϊλι σῶα καὶ ἀνελλιπῆς ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων, οἵτινες νὰ παρευρίσκονται εἰς τὴν συνέλευσιν συναίνουῦντος καὶ ὁμοφρονουῦντες. Αἱ ὁμολογίαι τοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκτὸς τῶν ὑπογραφῶν τῶν μητροπολιτῶν νὰ φέρωσι καὶ τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιτροπῆς. Προκειμένου νὰ δοθῆ (εἰς τὴν κυβερνήσιν) ἀναφορὰ κατὰ τινος πρὸς τημερίαν νὰ σφραγίζεται καὶ διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ κοινού. Καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ σημείῳ ἐπιζητεῖται νομιζόμεν, κυρίως ἢ ἐπίσημος ἀνάμιξις τῶν λαϊκῶν ἐν τοῖς ἐκκλ. ζήτημασιν. Ἡ οἰκον. ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ ἔτος ταῦτο εἶχεν ἀπαρτισθῆ ἐκ 4 ἀρχιερέων καὶ 6 προκρίτων ρουφετίων.

θον εἰς τὸ πρῶν καθεστῶς τῷ 1785, ἅμα τῇ ἀνόδῳ τοῦ πατριάρχου Προκοπίου. Οὗτος κατάρθωσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου, θέσας τέρμα εἰς τὴν «ἐπιτροπαρχείαν» (αὐτ. σελ. 341). Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἰδρῦθησαν αἱ λεγόμεναι **ἐφορίαι** τῶν Γερόντων. Οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις παραμένοντες ἀρχιερεῖς ὡς ἀντιπροσώπους ὤφειλον νὰ διορίζωσιν ὄχι πλέον ἐκ τῶν λαϊκῶν μελῶν τῆς οἴκου. ἐπιτροπῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐνδημούσης συνόδου καὶ δὴ Γερόντας. Αἱ ἐφορίαι ἐπομένως στρέφονται κατὰ τῆς οἰκονομ. ἐπιτροπῆς καὶ δὴ τῶν λαϊκῶν αὐτῆς μελῶν.

Ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἐπεισοδίων πληροφοροῦμεθα, ὅτι ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχον παρ' ἡμῶν ἀντιμέτωποι δύο μερίδες, εἰς ἑκατέραν τῶν ὁποίων ἀνήκον μὲν καὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, τὰς ὁποίας ὁμῶς ὡς ἐκ τῶν φρονημάτων καὶ τῶν τάσεων αὐτῶν δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν μὲν **λαϊκόφρονα**, τὴν δὲ **κληρικόφρονα**. Ἡ μὲν ἐζήτει τὴν εἰς τοὺς λαϊκοὺς συγκέντρωσιν τῆς διοικήσεως τοῦλάχιστον τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου, ἡ δὲ ὑπερεμάχει τῆς ἐν παντὶ προνομιοῦχου θέσεως τοῦ κλήρου. Αἱ λαϊκόφρονες τάσεις ὑπερίσχυσαν, ὡς εἶδομεν, τῷ 1775, ἀλλὰ καταπιεσθεῖσαι τῷ 1785 ἔμελλον, ὡς ἦτο ἐπόμενο, νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐκ νέου σαφέστεραι καὶ ἰσχυρότεραι, εὐθὺς ὡς παρουσιάζετο κατάλληλος στιγμή, ἥτις πράγματι παρουσιάσθη κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν Γεν. Κανονισμῶν (1858—60). Ἐν τῇ τότε συγκληθείσῃ ἐθνοσυνελεύσει ἐπήχθη ἰσχυρὰ μερίς, ζητοῦσα νὰ περιορίσῃ τὸν κλῆρον «εἰς τὰ τοῦ ἐπιτραχηλίου καὶ ἱεροῦ βήματος», ἡ δὲ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ὑπεραμυνομένων τοῦ καθεστῶτος πάλιν διεξήχθη μετὰ πολλῆς ἐκατέρωθεν πεισμονῆς, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Διὰ τῆς ἀμοιβαίας ὑποχωρή-

σεως ἀμφοτέρων ἰδρύθη ὁ νέος θεσμός τοῦ **Διαρκοῦς Ἐθνικοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου**, ὅστις ἄμειν προέκυψε ἐκτῆς μεταρρυθμίσεως καὶ διαργανώσεως τῆς οἰκον. ἐπιτροπῆς. Αἱ ἐκκλ. ὑποθέσεις διηρέθησαν εἰς **πνευματικὰς καὶ ὑλικὰς**, καὶ αἱ μὲν πρῶται παρέμειναν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, αἱ δὲ δεύτεραι ὑπήχθησαν εἰς τὸ Μ. Συμβούλιον. Ἐπανῆλθεν ἀρὰ γε ἡ κατὰ τὰ ἔτη 1775—85 ὑπὸ τοῦ Μακραιῶ μνημονομένη διχοτόμησις τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας. Τὸ Μ. Συμβουλίου δὲν ἔχει εἰς χεῖρας τὴν δοσοληψίαν τοῦ πατριαρχείου, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῶν οἰκονομικῶν, ὡν τρόπον ἡ οἰκονομ. ἐπιτροπὴ ἀπέκτησεν αὐτὴν ἀκριβῶς κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Μ. Συμβούλιον ἐπίσης ἀνεξαρτήτως διαχειρίζεται αὐτὴν, διὰ τοῦτο ἡ διαίρεσις τῶν ἐκκλ. ὑποθέσεων εἰς **πνευματικὰς καὶ ὑλικὰς ἀντιστοιχεῖ, νομίζομεν, πρὸς τὴν διχοτόμησιν τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν**, περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Μακραιῶς. Ἴσως μετριάζεται ἡ διχοτόμησις αὕτη ἐκ τούτου, ὅτι ὁ πατριάρχης θεωρεῖται κυρίως ὁ πρῶτος δρῶν τοῦ Μ. Συμβουλίου, ἀντικαθιστάμενος συνήθως ὑφ' ἐνὸς τῶν κληρικῶν μελῶν τοῦ Μ. Συμβουλίου.

Διὰ τῶν Γεν. Κανονισμῶν διερρυθμίσθησαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἀλλὰ τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Τουρκία ἀπὸ τοῦ 1856 διὰ τοῦ χάττι-χουμαγιὸν μεταρρυθμισθεῖσα κατήγγησε πάσας τὰς μεγάλας φορολογίας, εἰς ἃς ὑπεβάλλετο τὸ πατριαρχεῖον καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς μεγάλας ἐκεῖνας τῶν λειτουργῶν τῆς καταχρήσεις, αἵτινες ἐπίεζον αὐτὸ οἰκονομικῶς.

Β. Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Ἐπεὶ οὖνος Μ. Ι. ΓΕΛΕΩΝ

Η ΑΡΜΕΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΥΠΟ

ΜΑΛΑΧΙΟΥ ΟΡΜΑΝΙΑΝ

ΠΡΩΤΗΝ ΑΡΜΕΝΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἐπὶ τὸν τίτλον τοῦτον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1910 ἔχει ἐκδοθῆ ἔν Παρισίοις γαλλιστὶ ἰκανῶς μακρὸν ἔργον (200 περίπου σελ. Βου μεγ. σχήματος), πραγματευόμενον τὰ κατὰ τὴν Ἀρμενικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἱστορικῆς, δογματικῆς, διοικητικῆς, λειτουργικῆς, συγχρόνου καταστάσεως κλπ. Πᾶς τις ἐννοεῖ τὴν σημασίαν τοῦ βιβλίου τοῦτου διὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν, καθ' ἃς ἡ πρεσβυγενῆς Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία μετὰ τοῦ ἀναγεννωμένου παλαιφάτου τῶν Ἀρμενίων ἔθνους, προνοία Θεοῦ, μαλάξαντος τὰς καρδίας τῶν ἰσχυρῶν, ἐγείρεται ὡς ἀπὸ τέφρας ὅπως συνιάξασα ἑαυτὴν χωρήσῃ ἀσφαλῆ τῷ ποδὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς προόδου. Ἄν ἡ ἱστορία τοῦ Ἀρμενικοῦ ἔθνους εἴνε τελείως σχεδὸν ἄγνωστος παρ' ἡμῖν, ἐν ἴσῳ ἢ καὶ μείζονι μέτρῳ ἢ τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας τῆς πολυπαθοῦς ταύτης ἀποκεχωρισμένης ἀφ' ἡμῶν Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο πρὸ πάσης βιβλιογραφικῆς παρατηρήσεως καὶ κρίσεως ἐνομίσσαμεν καλὸν, ὁ-

πως προβῶμεν εἰς ὡς οἶόν τε ἐκτενῆ καὶ λεπτομερῆ ἀνάλυ-
 σιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου, τοσούτῳ μάλ-
 λον ὅσῳ ἀπορρέει τούτο ἀπὸ τοῦ καλάμου ὑπάτου τῆς
 Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγοῦ, ἀντιπροσωπεύοντος οὕτως
 εἰπεῖν ἐπισήμως τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ τὴν διδασκα-
 λίαν αὐτῆς. Ἐν τῇ ἀναλύσει ἡμῶν, ὡς ὁ ἀναγνώστης θὰ
 πεισθῇ οἶκοθεν, παρακολουθοῦμεν τὸν συγγραφέα κατὰ πρό-
 δας ἐφιστάντες τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὰ δι' ἡμᾶς μάλ-
 λον διαφέροντα καὶ τὰ σπουδαιότερα, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀν-
 τιπαρερχόμενοι σιγῇ ὅ,τι, καὶ μικρὸν, ἀποτελεῖ μέρος τῆς
 ὁλοκληρωτικῆς εἰκόνης τῆς Ἐκκλησίας ταύτης. Καίτοι δὲ
 ἐν τῷ συνόλῳ πειρώμεθα νὰ ἀποδώσωμεν ἀκριβῶς τὸ
 περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, ὅπου ἀνάγκη, εἰσάγομεν τὸν
 συγγραφέα αὐταῖς λέξεσιν ἀποδιδόντα τὰ αὐτοῦ. Πράττο-
 μεν δὲ τούτο καὶ ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας ἕνεκα, ὡς
 ἕκαστος εὐκόλως ἐννοεῖ, ἀλλ' ἅμα καὶ ὅπως παρ᾽ ἡμᾶς τῷ
 ἀναγνώστῃ τὰ ἀναγκαῖα ἀσφαλῆ διδόμενα, δι' ὧν ἔσται ἰκανὸς,
 ὅπως καὶ οἶκοθεν κρίνῃ περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν
 ταύτην, καθόλου τε καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν κατὰ τὴν διδασκα-
 λίαν αὐτὴν καὶ τὸ κρατοῦν ἐν αὐτῇ πνεῦμα, καὶ σχημα-
 τίσῃ οὕτω αὐτοτελεῆ ἰδέαν περὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ μὴ τῆς
 πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν προσεγγίσεως καὶ δῆ, Θεοῦ
 συναιρομένου, καὶ ἐνώσεως μετ' αὐτῆς.

Τὸ ὅλον ἔργον τῆς ὑπὸ τοῦ πρ. Ἀρμενίου Πατριάρ-
 χου Μαλαχίου Ὁρμανιᾶν συντεταγμένης Ἱστορίας τῆς
 Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας προοιμιάζει 10 σέλιδος εἰσαγωγή
 τοῦ κ. *Bertrand Bareille* ἀποδεικνύοντος τὴν χρησιμότητα
 αὐτοῦ καὶ ἐνδιατρίβοντος εἰς τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων
 κυρίως δεκαετηρίδων, καθ' ἃς παρουσιάζει ἰκανῶς ζῶ-
 ρὰ μεταρρυθμιστικὴ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις κίνησις.

1. Ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ
 βιβλίου ἀρχόμενος τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ
 προβαίνει ἄνευ ὑπερφιάλων ὑπὲρ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀξιώ-
 σεων, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει, μετὰ τῆς πεποιθήσεως,
 ὅτι ἡ γνώσις τῶν κατὰ τὴν ὀλίγον γνωστὴν Ἀρμενικὴν
 Ἐκκλησίαν εἶνε πολύτιμος διὰ τὰς κρατούσας ἐν τῇ χρι-
 στιανικῇ ταύτῃ Ἐκκλησίᾳ ἀρχάς, δυναμένης κατὰ τὴν
 γνώμην αὐτοῦ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις τοῦ ἰδεώ-
 δους ἔργου τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος καὶ καθαρότητος.

2. Ἰδρυσις τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀρ-
 χὴν τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐπόμενον ὁ συγγρα-
 φεὺς ἀνάγει εἰς τοὺς Ἀποστόλους (Θαδδαῖον καὶ Βαρθό-
 λομαῖον), ἐκφράζει δὲ τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἄμεσος παρὰ
 τῶν Ἀποστόλων ἰδρυσις τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας εἶνε
 γεγονός ἀταμισητῆτον καὶ ὅτι ἂν πως αὕτη ἀμφισβη-
 τῆται, ἐν ἴσῳ μέτρῳ ἀμφισβητεῖται ἡ ἀποστολικότης καὶ
 τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, τῶν κοινῇ ὡς τοιούτων ἀνεγνω-
 ρισμένων.

3. Οἱ πρῶτοι χρόνοι τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας.
 Ὁ συγγραφεὺς περαιτέρω πειράται νὰ συγκεντρώσῃ τὰς
 λιτὰς εἰδήσεις, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν πρώτην διά-
 δοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ (ὀνόματα ἐπισκόπων

τινῶν τοῦ Ἀρδάξ καὶ τοῦ Σουνίκ, τὴν ἀπὸ τοῦ 254 ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλεξανδρείας Διονυσίου πρὸς τὸν Μητροζάνην (*Mehroujan*) ἐπίσκοπον Ἀρμενίας, ὀνόματα μαρτύρων, τὸ χωρίον τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ἐν ᾧ ἀντὶ τοῦ Ἰουδαία ἐν Πραξ. Β' 9 (καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν) ἀναγινώσκειται Ἀρμενία, διωγμούς τινας κατὰ τὰ ἔτη 110, 230, 287) διατυπώνει δ' ἕνα τὸν συλλογισμόν ὅτι μονοθεοῦ στιγμιαία, ὀλοκληρωματικὴ, ἐκχριστιάνισις τῆς Ἀρμενίας ἀρχομένου τοῦ Δ' αἰῶνος θὰ εἴνε γεγονός ἀνεξήγητον ἀν δὲν ὑποτεθῆ βαθμιαία παρασκευὴ πρὸς τοῦτο τοῦ ἐδάφους.

4. Ὀλοκληρωτικὴ ἐπιστροφή. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὸ ἀξιοσημεῖωτον γεγονός, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 301, ἄρα ἔτη τινὰ πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἀνακηρύξεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς ἐπισήμου θρησκείας τοῦ κράτους ἢ χριστιανικὴ θρησκεία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Τυριδάτου καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ εἶχε περιβληθῆ τὴν βασιλικὴν τήβεννον ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ ἀνακηρυχθῆ ἡ ἐπίσημος αὐτῆς θρησκεία. Διεξερχόμενος εἶτα τὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Τυριδάτου (*Tirdat*) πρὸς πίστωσιν τῶν διαβεβαιώσεων αὐτοῦ μνημονεύει πρὸς ἄλλοις τριῶν ἀρχαίων περὶ τὴν Ἑσσματζίλιν ναῶν ἀναγομένων εἰς τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα ἐπιγραφῶν, καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Εὐσεβίου, καθ' ἣν τῷ 312 ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμίνος Δάτζα ἐκήρυξε κατὰ τῶν Ἀρμενίων πόλεμον ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀρτίως γενομένης ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς Χριστόν.

5. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία. Ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει τῆς χειροτονίας Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ εἰς ἐπίσκοπον αὐτῆς

ὑπὸ τοῦ Καισαρείας Λεοντίου, ἀλλ' ἀμφισβητεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξάρτησιν αὐτοῦ καὶ τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Καισαρείας, ἀποκρούων καὶ χαρακτηρίζων ὡς ἀπλὴν ὑπόθεσιν τὴν ἐκ Καισαρείας διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ. Μνημονεύων τῆς κατὰ τοὺς Λατίνους ἀνακηρύξεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Σιλβέστρου τοῦ Α' ὁ συγγραφεὺς χαρακτηρίζει τὸ σχετικὸν ἔγγραφο ὡς ἀπόκρυφον, χαλκευθὲν ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων, ὧν ἐπεζητεῖτο ἡ ὑποστήριξις ὑπὲρ τοῦ Ἀρμενικοῦ βασιλείου τῆς Κιλικίας. Πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ, ὑπεραμυνόμενος τοῦ ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτοκεφάλου καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ, ὅτι κατὰ τὸ σύστημα τῆς διαμορφώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν αἱ τῆς Ἀρμενίας, Περσίας, Αἰθιοπίας, ἅτε τῶν χωρῶν τούτων μὴ ἀποτελουσῶν ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, διεμορφώθησαν εἰς ἀνεξαρτήτους Ἐκκλησίας ὅτι ἀφορμὴν ἱκανὴν εἰς παρεξηγήσεις παρέχουν αἱ ὀνομασίαι πρώτη καὶ δευτέρα Ἀρμενία (Σεβάστεια καὶ Μελιτηνί), ὑπαγόμεναι εἰς τὴν ἐξαρχίαν Πόντου (Καισαρείας), ἅτε τῶν ἐπαρχιῶν τούτων συγχεομένων πρὸς τὴν Μεγάλην καὶ Μικρὰν Ἀρμενίαν ὅτι οὐδέποτε ἡ Ἐκκλησία Καισαρείας, ὡς οὐδὲ ἡ τῆς Ἀντιοχείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἤσκησαν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν ἐν τῇ κυρίως Ἀρμενίᾳ, τῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Μ. Βασιλείου σχετικῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς ἐπισκοπὰς Νικοπόλεως, Σατάλων, κλπ. κειμένων ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρῃ Ἀρμενίᾳ, ἄλλαις λέξεσιν ἐν τοῖς ὅροις τῆς ἐξαρχίας Πόντου ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν σχέσεων

τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων, ἀρχομένου τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ πρὸ τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμ. Συνόδου, δεικνύει, ὅτι οὐδεμία αὐτῶν ἐπενέβαινε εἰς τὰ τῆς ἄλλης συμφώνως ἄλλως τε καὶ πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀντιστοίχους περιφερείας· ὅτι καὶ διαρκοῦντος τοῦ Δ' καὶ Ε' αἰῶνος οὐδεμία παρατηρεῖται μεταβολὴ ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀρμενίας καὶ Καισαρείας καὶ ὅτι αἱ ἄλλοιαι σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων αἱ ἐκ τῶν διαφόρων λόγων δημιουργηθεῖσαι ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ Σταυροφόρων, οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχωσι ροπὴν εἰς τὴν προτέραν σχέσιν αὐτῶν. Οὕτω καταλήγει λέγων ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας χειροτονία Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ δέον νὰ θεωρηθῆι τυχαῖον γεγονός, ὀφειλόμενον εἰς ἀτομικὴν τυχὸν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἁγίου, παιδευθέντος ἐν Καισαρείᾳ, καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τοῦτο ὡς ἐπιχείρημα Ἐκκλησιαστικῶν σχέσεων.

6 Ἡ Ἀρμεν. Ἐκκλησία κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Ὁ συγγραφεὺς ἀναγράφει τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλ. ἐνέργειαν Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ καὶ τὴν φιλολογικὴν δρᾶσιν αὐτοῦ. Διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ προεδρευομένης Ἐκκλησίας καὶ τῶν παρ' αὐτὴν ἵδρυσεν οὗτος 400 ὄλας ἐπίσκοπας καὶ ἀρχιεπισκοπάς, ἐπρωτοστάτησε δὲ καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Γεωργίας, Ἀλβανίας τῆς παρὰ τὴν Κασπίαν καὶ τῆς Ἀτροπατηνῆς (*Atropatène*), ἃς ἐφωδίασε καὶ δι' Ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Ἐκκλησιαστικοὶ τινες κανόνες φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃν τρόπον ἀποδίδονται αὐτῷ καὶ τινες ὁμιλίαι. Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐπίσης ἀνάγονται καὶ διατάξεις τινὲς λειτουργικαὶ καὶ παιδαγωγικαί. Ἀποθανόντα

κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἰκουμ. συνόδου (325) διεδέχετο ὁ νεώτερος αὐτοῦ υἱὸς καὶ τούτου ὁ πρεσβύτερος, ὃν αὐτὸς ὁ ἴδιος υἱὸς, ὁ ἅγιος Χουσίχ (341—347). Οὕτω οἱ διάδοχοι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐκλέγονται ἐκ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἱερατικῆς ἐπίσης οἰκογενείας τοῦ Ἀλβιανοῦ, βοηθοῦ τοῦ Γρηγορίου ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ Ἐθαγγελίου. Ὁ συγγραφεὺς δι' ἄσχυρίζεται ὅτι αἱ ἀναγραφόμεναι ὑπ' αὐτοῦ χρονολογίαι τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Γρηγορίου στήριζονται ἐπὶ τῶν πρώτων πηγῶν. Στερούμενοι γραφῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ οἱ Ἀρμένιοι παιδεύονται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν ταῖς ὀνομασταῖς σχολαῖς Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας καὶ Ἐδέσσης τῆς Ὀσροηνῆς ἐν τῇ πρώτῃ Ἑλληνιστί, ἐν τῇ δευτέρᾳ Συριστί. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος πρῶτος ἵδρυσεν οἴκοι σχολάς, αἷς ἐπέστησε ξένους, ὡς ἐπόμενον, διδασκάλους. Ἐκ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ τοιαύτῃ δράσει, ὡς καὶ τῇ τῆς εὐποιίας, διακριθεὶς ὑπῆρξεν ὁ ἅγιος Νερσές. Ὁ Χριστιανισμός, ὡς ἐπόμενον, δὲν διεδόθη διὰ μίαν πανταχοῦ. Χῶραί τινες, ἰδίως αἱ ὄρειαι, διετήρησαν τοὺς ἀρχαίους θεοὺς αὐτῶν καὶ τὰ θυσιαστήρια. Ἐν τῷ κατὰ τούτων ἀγῶνι διεκρίθη ὁ ἅγ. Νερσές. Ἐπιμονωτέρα ἦτο ἡ διατήρησις τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων, εὐρισκόντων ἄσυλον καὶ ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων καὶ ἰσχυρῶν. Ἀγωνιζόμενοι κατὰ τούτων ἐμαρτύρησαν καὶ ἐδεινοπάθησαν οἱ ἅγ. Βερτανές, Χουσίχ, Δανιήλ, ὁ ἐξ Ἀστισάν. Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία διαρκοῦντος τοῦ Δ' αἰῶνος στοιχεῖ ἀπαρεγκλήτως τῷ δόγματι τῆς μίας, ἡνωμένης τότε καὶ ἀδιασπάστου, καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Ἀριστακὸς ἀντιπροσωπεύει αὐτὴν ἐν τῇ Α' ἐν Νικαίᾳ

Οικ. Συνόδου, αποδέχεται δ' αὐτή, καίπερ μὴ ἀντιπροσωπευθεῖσα καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου. Ἐλλείψει γραφῆς ἢ Ἀρμεν. Ἐκκλησία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους χρῆται ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Συριακῇ. Ἰδία δὲ τάξις ἐρμηνευτῶν (Ταργμανίτς) μεθερμηνεύει εἰς τὴν Ἀρμενικὴν τὰ παρὰ τῶν ἀναγνωστῶν (Βερτζανόγ) ἀναγινωσκόμενα.

7. Ἀρχαὶ τῆς Ἀρμεν. Φιλολογίας. Εἰς τὴν ἔλλειψιν ἰδίας γραφῆς καὶ φιλολογίας, παρακωλυούσης οὐ μόνον τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνάπτυξιν τοῦ Ἀρμενικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν πληρεστέραν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοτέλειαν, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐν τοῖς πρώτοις ὁ ἅγιος Σαχάκ, βαθὺς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς καὶ Συριακῆς, καὶ κατὰ τὸ λέγειν τῶν συγχρόνων ὁ ἀνώτερος τῶν κατ' αὐτὸν λογίων. Ὁ ἅγ. Μεσρόπ-Μαστότζ χρηματίσας γραμματεὺς τοῦ βασιλέως, μαθητὴς δὲ τοῦ Πατριάρχου Νερσὲς συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἐξοπτώσεως τῶν τελευταίων λειψάνων τοῦ ἐθνισμοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κόλτεν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἔχρηξεν ὅπως φερόγων καταλίπη εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ γραπτὰς ὁδηγίας. Ὅθεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Σαχάκ παρεκάλεσε τὸν βασιλέα Βραμσαποῦχ, ὅπως προσέλθῃ αὐτοῖς ἀρωγός. Οὕτω δὲ τῇ 404 ὁ Μεσρόπ κατήρτισε τὴν πρώτην ἀλφάβητον τῆς Ἀρμενικῆς γλώσσης, ἀνταποκρινομένην τελείως πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς. Ἡ ἀλφάβητος αὕτη περιλαμβάνει 36 γράμματα εἰς ἃ κατόπιν προσετέθησαν ἔτι 2 τὸ ὅλον 38 δύναται δὲ ν' ἀποδώσῃ τοὺς φωνητικὸς ἤχους πάσης σχεδὸν γλώσσης. Μετὰ τὸν καταρτισμὸν τῆς ἀλφάβητου οἱ ἅγ. Σαχάκ καὶ Μεσρόπ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγ. Γραφῆς,

βοηθούμενοι πρὸς τοῦτο ὑπὸ ἐπιλέκτων μαθητῶν ἐκ τῶν λεγομένων διερμηνέων. Ἡ μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης ἐγένετο κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο', ἀλλὰ μετὰ πολλῶν παραλλαγῶν συναδουσῶν πρὸς τὴν συριακὴν μετάφρασιν. Ἡ τελευταία ἐπιθεώρησις αὐτῆς, γενομένη ὑπὸ τοῦ Σαχάκ, διεξήχθη ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφου ἀποσταλέντος ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ἔργον ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ 404 συνετελέσθη τῇ 433. Τῇ μεταφράσει τῆς Γραφῆς ἐπηκολούθησεν ἡ τῶν διαφόρων λειτουργικῶν βιβλίων, ἅτινα, ὡς ἐπόμενον, ἦσαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας Καιραρείας, ἄλλ' ἀχλὶ ἄνευ πρωτύπων στοιχείων, ἐν οἷς διακρίνονται τὰ λειτουργικὰ μέλη (σαραγγὰν) ἀποτελοῦντα ἀπήχησιν τῶν ἀρχαίων Ἀρμενικῶν ἐθνικῶν ἁσμάτων, ἀναμνησκοντα δ' ἅμα τοὺς ὕμνους Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου. Τὸν ἰδιαιτερόν χαρακτηριστὴν τῆς πρώτης ταύτης Ἀρμενικῆς φιλολογίας ἀποτελεῖ μετάφρασις τῶν ἔργων τῶν πατέρων, ὧν ἕνια σώζονται τὴν σήμερον ἐν μόνῃ τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει, ὡς καὶ πολλῶν κλασικῶν συγγραφέων. Πρωτότυπά τινα ἔργα φέρουσι χαρακτηριστὰ ἱστορικόν.

8. Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις τῶν χρόνων τούτων ἐπιδρῶσιν ἰσχυρῶς εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἀρμενία διατελεῖ ἐν μέρει ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τοὺς Πέρσας. Κατὰ τοῦ Ἀρμενίου Ἀρτασὲς διοικοῦντος τὸ Ἀρμενικὸν τμήμα κατεξανίστανται διὰ τὰς ἀτασθαλίαις αὐτοῦ οἱ ὑπ' αὐτὸν Ἀρμένιοι σατράπαι, καὶ ἐξαιτοῦνται Πέρσῃν ἐπ' αὐτοὺς ἡγεμόνα, ἀλλὰ δὲν συντάσσεται αὐτοῖς ὁ Πατριάρχης Σαχάκ καὶ καταγγέλλεται εἰς τὴν Περσικὴν αὐλὴν καὶ ἐξορίζεται ὑπ' αὐτῆς. Καίτοι

δὲ οὗτος παραμένει ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ὁ νόμιμος αὐτῶν Πατριάρχης ἀναβιβάζονται διαδοχικῶς εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον διάφορα πρόσωπα. Ἐπανακάμψας εἰς Ἀρμενίαν (432) καὶ καταφυγὸν εἰς Μιλοῦρ (Γιαχνί-τεπέ) τῆς ἐπαρχίας Μπαγκρεβάντ, παραστατούμενος ὑπὸ τῶν ἁγ. Μεσρόπ καὶ Γκεβόντ παρὰ τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν ἀντιπατριάρχας προσπαθεῖ ὅπως ἐπαρκῆ εἰς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, λαμβάνει δὲ ἐνεργὸν μέρος καὶ εἰς γενικώτερα εἰς τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν ἀφορῶντα ζητήματα. Οὕτω τῶν ὁπαδῶν τοῦ ὑπὸ τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου κατακριθέντος Νεστορίου ἐπιχειροῦντων νὰ κατοχυρωθῶσι ὀπισθεν τῶν συγγραμμάτων Θεοδώρου τοῦ Μοιγουεστίας, ὁ Πατριάρχης Σαχάν συγκαλεῖ τὴν σύνοδον τῆς Ἀσχισχάτ (435), στηλιτεύει δ' ἅμα ἐν ἐπι τούτῳ δογματικῇ ἐπιστολῇ τὰς πλάνας τοῦ Θεοδώρου καὶ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀποστέλλει πρὸς τὴν Πατριάρχην Κπόλεως Πρόκλφ. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη κατὰ τὸν συγγραφέα ἐχρησίμωσεν εἰς τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (553) ὡς βάσις πρὸς κατάκρισιν τῶν τριῶν λεγομένων Κεφαλαίων. Ἀποθανόντος τοῦ Σαχάν (431), ὁ ἁγ. Χοφτέπ (Ἰωσήφ) ἐκ Χογκοτζίμ ἐπὶ τῇ κατὰ τὸ 444 τελευτῇ τοῦ ἀντιπατριάρχου Σουρμάκ ἐνεργεῖα τοῦ Ἀρμενίγ Βασάκ Ζουνί ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ὡς κανονικὸς τῶν Ἀρμενίων Πατριάρχης. Οὕτω ἀποκαθίσταται ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης, ἀλλὰ νέοι ἀπειλιτικώτεροι κίνδυνοι ἀνακύπτουν εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ λειτουργοὶ τῆς περσικῆς λατρείας τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ πυρὸς ἐπιζητοῦσιν, ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὴν λατρείαν τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ διὰ τῆς πυ-

ρολατρίας, ἐπικαλοῦνται δὲ πρὸς τοῦτο τὴν ἐπικουρίαν τοῦ ἰδίου αὐτῶν βασιλέως. Ἐπακολουθοῦν διωγμοὶ καὶ μαρτύρια παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις τοῖς ἐμμένουσι πιστοῖς εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρμενίων σατραπῶν, 10 τὸν ἀριθμὸν, κληθέντες εἰς Περσίαν ὑποκύπτουν εἰς τὴν βίαν, καὶ οἱ λειτουργοὶ τοῦ πυρὸς συνοδεύουν αὐτοὺς θριαμβευτικῶς οἴκαδε, ἀλλὰ διασκορπίζονται ἐν ταῖς πεδιάσι τοῦ Μπαγκρεβάντ ὑπὸ ἐνόπλων Ἀρμενίων ὀδηγουμένων ὑπὸ τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου ἁγ. Γκεβόντ. Ἐπωφελοῦμενοι τῆς (μεταξὺ 450—451) προθεσμίας τῆς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δοθείσης, οἱ Ἀρμένιοι παρασκευάζονται εἰς ἄμυναν, καὶ θὰ κατίσχυον τῆς πολεμίου στρατιᾶς, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως, ἂν ἦσαν ἠνωμένοι. Ἀλλὰ μέρος τῶν Ἀρμενίων σατραπῶν συνετάχθη τοῖς ἐχθροῖς, ὅθεν κατὰ τὴν τῇ 26 Μαΐου 451 αἵματηρὰν σύγκρουσιν τῶν δύο ἀντιθέτων στρατοπέδων ἐφονεύθησαν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀρμενίων Βαρντάν Μανουκοπιάν, 8 ἄλλοι στρατηγοὶ, καὶ 1027 ἄνδρες ἀναγραφόμενοι ἐν τῷ Μαρτυρολογίῳ τῆς Ἀρμεν. Ἐκκλησίας. Ὁ Πατριάρχης Χοβσέπ θεωρηθεὶς ὡς ὑποκινήτης τοῦ κινήματος, ἤχθη εἰς Περσίαν καὶ ἐκεῖ μετὰ καὶ ἄλλων κληρικῶν μαρτυρουμένων πάντων ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ἁγ. Γέβοντιάν, ὑπέκυψαν εἰς τὸν πέλκην τοῦ δημίου (τῷ 454). Διάδοχοι αὐτοῦ ἐγένοντο ὁ Μελίτ, ὁ Μουσᾶς, εἶτα δὲ ὁ διαπρεπὴς Κιοῦτ ὁ ἕξ Ἀραχετσὲ (461—478), ἐπιμόνας ἀντιταχθεὶς εἰς τὰς ἀπὸ μέρους τῆς περσικῆς θρησκείας ἐπιβουλὰς. Τῶν Ἀρμενίων ἀναλαβόντων ἐνοπλον ἀντίστασιν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βαχάν Μαιμικονιάν, ἀνεψιοῦ τοῦ ἁγ. Βαρντάν, τῶν ἐνόπλων δὲ συγκρούσεων διαρκεσσῶν καὶ ἐπὶ τοῦ πατριάρ-

χου Χοβχανές Μανδαγκουνί (475—490), ἡ ὑπὸ τοὺς Πέρσας Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία ἀπῆλυσεν εἰρήνης ἐπὶ τοῦ νέου βασιλείως τῶν Περσῶν Βαλάρς, ἀποβλέψαντος εἰς τὸ μάταιον τῶν καταβαλλομένων προσπαθειῶν. Ὁ Πατριάρχης Χοβχανές ἐγκατασταθεὶς ἐν τῇ νέᾳ πρωτεύουσῃ Τβίλ, ἀπολαύων τῆς προστασίας τῆς Κυβερνήσεως, ἠσχολήθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἀρμεν. Ἐκκλησίας, τιμώμενος διὰ τοῦτο διὰ τῶν δευτερείων μετὰ τὸν ἁγ. Σαχάκ.

9. Ἡ ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος. Ὁ συγγραφεὺς λόγον ποιεῖται περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν ἐξ ἀφορμῆς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ μακρῶν καὶ ἐμπαθῶν θεολογικῶν ἐρίδων, ὧν κυρία αἰτία κατ' αὐτὸν ἦτο ἡ μεταξὺ Ἀντιοχείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἀλεξανδρείας ἀφ' ἑτέρου διάφορος θεολογικὴ ἀποψις ὡς πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων ἐν Χριστῷ, τῶν μὲν ἀναδεικνυουσῶν τὴν μετὰ τὴν ἔνωσιν ὑφισταμένην διάκρισιν καὶ λόγον ποιουμένων καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν περὶ δύο φύσεων, καὶ περὶ σχετικῆς ἐνώσεως αὐτῶν, τῆς δὲ ἐκ φόβου ὅτι ἄλλος θὰ ἐπέλιπεν ἡ προσήκουσα ἐγγύησις διὰ τὴν ἀπολυτρωτικὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ λίαν τονιζούσης τὴν ἔνωσιν χαρακτηριζομένην ὑπ' αὐτῆς ὡς φυσικὴν, καὶ λόγον ποιουμένης περὶ μιᾶς φύσεως μετ' αὐτήν. Μνημονεύσας εἶτα ἐν χρονολογικῇ σειρᾷ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου μαθητοῦ τῆς Σχολῆς Ἀντιοχείας διδάσκοντος ἠθικὴν μόνον ἔνωσιν τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, καὶ τῆς ὑπὸ τῆς Γ' οἰκουμ. Συνόδου τῷ 430) καταδίκης αὐτοῦ, καθ' ἣν διὰ τοῦ Κυρίλλου κατίσχυσεν ἡ θεολογικὴ ἀποψις τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπανέρχεται εἰς

τὸν ἀρχιμ. Εὐτυχῆ διδάξαντα (447) οὐ μόνον μίαν μετὰ τὴν ἔνωσιν φύσιν ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸν οὐράμιον χαρακτήρα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Λόγον ποιούμενος μετὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς τῆς κατὰ τοῦ Εὐτυχοῦς τῷ (448) ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Φλαβιανοῦ συνοδικῆς καταδίκης καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας Διοσκόρου ἐκδοχῆς τῆς καταδίκης ταύτης ὡς θεολογικῆς ἥττης τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ ἐπανόδου τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Νεστοριανισμόν, μνημονεύει καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τῷ 449 καταδίκης ὑπὸ τοῦ Διοσκόρου τοῦ Φλαβιανοῦ, ὡς καὶ τῆς τοῦ Εὐτυχοῦς ἅμα καὶ Διοσκόρου κατακρίσεως ὑπὸ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι (τῷ 451) Οἰκουμ. Συνόδου. Κατόπιν τούτων ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ ἀναγκαῖον, ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν τραχύτητα τοῦ ἐν λόγῳ θεολογικοῦ ἀγῶνος καὶ ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιζηλίας τῶν ἐκκλησ. Θρόνων Ἀλεξανδρείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ πρώτου μὴ ἀνεχομένου νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν ὀσημέραι ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς σημασίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνυψούμενον ἐκκλησ. θρόνον αὐτῆς. Ἀκολουθοῦσι παρὰ τῷ συγγραφεὶ τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν τῶν διαδόχων τοῦ Μαρκιανοῦ αὐτοκρατόρων, μεθ' ὃ εἰσέρχεται οὗτος εἰς τὰ φερῶντα εἰς τὴν στάσιν, ἣν εἰς τὸ ζήτημα ἐτήρησεν ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία. Ὁ συγγραφεὺς ἐξηγῶν τὸ ἀδύνατον τῆς ἔνεκα τῆς μικρῶν ἀνωτέρω ἐκτεθείσης δυσχεροῦς καὶ ἀνωμάλου καταστάσεως τῆς Ἀρμεν. Ἐκκλησίας—ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐκκλησιαστικὰς ἐριδας καὶ συζητήσεις ἐπὶ 40 ὅλα ἔτη μετὰ τὴν σύγκλησιν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Οἰκ. Συνόδου, ἀναφέρει, ὅτι αἱ πρῶται σχετικαὶ εἰδήσεις ἐξέκοντο μέχρις Ἀρμενίας ἀπὸ Περσίας ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Πάμπ-

κέν τού ἐξ Ὀσμύζ (490—515). Οἱ Ἀρμένιοι, προσκληθέν-
τες ὑπὸ τῶν ἐν Συρίᾳ πιεζομένων ὑπὸ τῶν ἐν Μεσοποτα-
μίᾳ ἐγκατασταθέντων Νεστοριανῶν, ἐχόμενοι κατὰ τὸν
συγγραφέα ἀπρὶξ τῶν ἀντινεστοριανῶν ἀρχῶν τοῦ ἁγ.
Σαχάκ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῶσι συναλλαγὴν τινα ἐν
τῷ δόγματι. Καθ' ὃν χρόνον, λέγει, οἱ Νεστοριανοὶ κατω-
χυροῦντο ὀπισθεν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, συγκληθεί-
σης ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἐχθρὰς τῇ
τῶν Ἀλδξανδρέων Ἐκκλησίᾳ οἱ Ἀρμένιοι ἦσαν προση-
λωμένοι τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς.
Ἐπὶ τούτοις, προστίθεται, ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ἦτο
ἔργον τοῦ Μαρκιανοῦ, ἀποκρούσαντος τὴν Ἀρμενικὴν
ἀντιπροσωπείαν, ἐξαιτησαμένην τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ
κατὰ τοῦ περσικοῦ διωγμοῦ, καὶ ἀπεδοκιμάσθη αὕτη ὑπὸ
τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ τῶν διαταγμάτων τοῦ Βασιλι-
σκου, τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Ἀναστασίου, ἀπορριφάντων
ἐπισήμως τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐν Χαλκηδόνι πίστεως. Ὑπὸ
τούς ὄρους τούτους εἶναι εὐκόλον, ἐπάγεται λέγων, νὰ
μαντεύσῃ τις τὴν στάσιν τῶν Ἀρμενίων.

(Ἔπεται συνέχεια)

Π. ΚΟΜΝΗΝΟΣ

